

Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Кафедра української мови та лінгводидактики

На правах рукопису

Крат Тетяна Сергіївна
Продуктивні механізми
опанування порівняльних конструкцій у ЗЗСО

Спеціальність 014.01 Середня освіта
(Українська мова і література)
Освітньо-професійна програма *Середня освіта. Українська мова та
література. Світова література*
Робота на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:
Масицька Тетяна Євгенівна,
доктор філологічних наук, професор

Рекомендовано до захисту
на засіданні кафедри
української мови та лінгводидактики
(протокол № 6 від 18 листопада 2025 р.)
Завідувач кафедри _____ проф. Костусяк Н. М.

Луцьк – 2025

АНОТАЦІЯ

Крат Тетяна Сергіївна. Продуктивні механізми опанування порівняльних конструкцій у ЗЗСО. – Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра. Спеціальність: 014 Середня освіта (Українська мова і література). Освітньо-професійна програма Середня освіта. Українська мова та література. Світова література. – Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2025. 78 с.

У магістерській роботі проаналізовано проблематику формування в учнів умінь свідомо й доречно використовувати порівняльні конструкції як важливий елемент образного, логічно вибудованого та стилістично вмотивованого висловлювання. Актуальність дослідження зумовлена орієнтацією сучасних освітніх стандартів на розвиток мовленнєвої компетентності школярів, здатності вільно володіти українською мовою та застосовувати її засоби в різних комунікативних ситуаціях.

Практичний аспект дослідження полягає у створенні комплексу методичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення навичок правильного й творчого використання порівнянь. Розроблені підходи можуть застосовуватися вчителями української мови під час проведення навчальних занять, у факультативній роботі, на заняттях мовних гуртків, а також у системі професійного розвитку педагогів.

Метою роботи є з'ясування теоретичних засад і визначення результативних механізмів навчання порівняльних конструкцій учнів закладів загальної середньої освіти, що сприятиме підвищенню рівня їхньої мовленнєвої компетентності та розвитку творчого потенціалу в мовленнєвій діяльності.

Ключові слова: порівняльні конструкції, мовленнєва компетентність, образність мовлення, стилістична правильність, граматичні уміння, методичні рекомендації, комунікативна діяльність.

ANNOTATION

Krat Tetyana Serhiivna. Productive mechanisms for mastering comparative constructions in ZZSO. – Master's thesis for obtaining a master's degree. Specialty: 014 Secondary education (Ukrainian language and literature). Educational and professional program Secondary education. Ukrainian language and literature. World literature. – Lesya Ukrainka Volyn National University. Lutsk, 2025. 78 p.

The master's thesis considers the problem of forming in students the skills to consciously and appropriately use comparative constructions as an important element of a figurative, logically constructed and stylistically motivated statement. The relevance of the study is due to the orientation of modern educational standards on the development of speech competence of schoolchildren, the ability to fluently speak the Ukrainian language and use its means in various communicative situations.

The practical aspect of the study is to create a set of methodological recommendations aimed at improving the skills of the correct and creative use of comparisons. The developed approaches can be used by Ukrainian language teachers during classes, in optional work, in language club classes, as well as in the system of professional development of teachers.

The purpose of the work is to clarify the theoretical foundations and determine effective mechanisms for teaching comparative constructions to students of secondary education institutions, which will contribute to increasing the level of their speech competence and developing creative potential in speech activity.

Keywords: comparative constructions, speech competence, speech imagery, stylistic correctness, grammatical skills, methodological recommendations, communicative activity.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПОРІВНЯЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ЗЗСО	10
1.1. Порівняльні конструкції: визначення та класифікація.....	10
1.2. Обґрунтування теорії порівняльних конструкцій	14
1.3. Методичні аспекти вивчення порівняльних конструкцій	18
Висновки до розділу 1.....	26
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ СТРАТЕГІЇ В ОПАНУВАННІ ПОРІВНЯЛЬНИМИ КОНСТРУКЦІЯМИ У ЗЗСО	28
2.1. Методи навчання на уроках української мови.....	28
2.2. Роль сучасних технологій у вивченні порівняльних конструкцій.....	37
2.3. Методичні прийоми у вивченні порівняльних конструкцій	40
Висновки до розділу 2.....	44
РОЗДІЛ 3. МЕТОД ЕКСПЕРИМЕНТУ В ОПАНУВАННІ ПОРІВНЯЛЬНИМИ КОНСТРУКЦІЯМИ У ЗЗСО	46
3.1. Результати дослідження в опануванні порівняльними конструкціями у ЗЗСО.....	46
3.2. Рекомендації до вивчення порівняльних конструкцій під час нестандартних уроків	55
Висновки до розділу 3.....	60
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	66
ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	72
ДОДАТКИ	66

ВСТУП

У сучасній лінгводидактиці особливу увагу приділяють вивченню синтаксичних явищ як важливого компонента мовної компетентності учнів. Формування граматично правильного, логічного та стилістично точного мовлення є однією з ключових цілей навчання української мови у закладах загальної середньої освіти. Серед синтаксичних структур, що потребують особливої уваги, важливе місце посідають порівняльні конструкції. Саме опанування таких конструкцій сприяє розвитку в учнів умінь будувати складні, змістовно насичені висловлювання, формувати образність, логічність та емоційність мовлення.

Порівняльні конструкції є виразним засобом у комунікативній практиці, оскільки забезпечують встановлення відношень подібності, відмінності, аналогії між різними об'єктами або явищами. Вони надають мовленню гнучкості, багатозначності, емоційного забарвлення, підкреслюють індивідуальність мовця. Як зазначають сучасні дослідники, засвоєння порівняльних конструкцій є не лише питанням синтаксичної компетентності, а й чинником розвитку образного мислення, креативності, інтерпретаційних здібностей учнів.

Формально-граматичні ознаки порівнянь досліджували Д. Х. Баранник [1], О. Г. Межов [32], О. М. Донік [10–13], Л. В. Голоюх [8], Н. П. Шаповалова [51], О. Ю. Грипас [9], Л. М. Вакулінська [4], О. І. Марчук [30], С. М. Рошко [40; 41], Л. В. Прокопчук [39], Т. П. Коропатніцька [25] та ін. Дискусійними залишаються питання граматичного статусу порівняльних конструкцій, їхнє визначення у структурі реченнєвих конструкцій.

Актуальність дослідження. Продуктивне опанування порівняльних конструкцій у процесі навчання вимагає усвідомленого засвоєння їхньої структурної організації, семантики, стилістичних особливостей та комунікативної функції. Тому актуальності набуває проблема пошуку ефективних механізмів навчання, які б забезпечували не тільки репродуктивне

відтворення мовних зразків, а й активне конструювання учнями власних висловлювань з використанням різноманітних порівнянь.

Дослідження доводять, що успішне формування синтаксичних навичок у школярів можливе за умови поєднання свідомого засвоєння граматичних норм із розвитком мовленнєвої активності. Опанування порівняльних конструкцій передбачає розвиток операцій аналізу, синтезу, узагальнення, встановлення причинно-наслідкових і логічних зв'язків між об'єктами дійсності.

У практиці навчання української мови у ЗЗСО існують певні труднощі у формуванні навичок правильного вживання порівняльних конструкцій. Це зумовлено як складністю їхньої внутрішньої структури, так і недостатнім рівнем сформованості в учнів уміння будувати логічно та стилістично обґрунтовані порівняння. Нерідко учні обмежуються використанням елементарних або стереотипних зразків, не виявляючи гнучкості й варіативності у побудові висловлювань. Отже, виникає потреба у цілеспрямованому педагогічному впливі, який передбачає розробку й впровадження продуктивних механізмів навчання.

До таких механізмів належать: систематична робота з текстами, що містять порівняльні конструкції, побудова простих і складних порівнянь, залучення творчих завдань на трансформацію і комбінування конструкцій, контекстуальне використання порівнянь у мовленні. Особливої ролі набуває поетапність формування навичок: від усвідомленого розпізнавання порівняльних конструкцій у текстах до самостійного продукування нових мовних зразків. Активізація мовленнєвої діяльності учнів, створення умов для творчого використання мовних засобів сприяють не лише глибокому засвоєнню порівняльних конструкцій, а й загальному розвитку мовної особистості школяра.

Актуальність дослідження теми також визначена вимогами сучасних освітніх стандартів, які акцентують увагу на необхідності розвитку в учнів компетентності вільно та адекватно користуватися рідною мовою в різних сферах життя. Формування граматично і стилістично правильного, логічного,

образного мовлення, що включає вміння доречно використовувати порівняльні конструкції, є важливим завданням як на уроках української мови, так і в позакласній мовній практиці.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні ролі порівняльних конструкцій у розвитку мовленнєвої компетентності учнів закладів загальної середньої освіти як засобу формування логічності, образності та стилістичної точності висловлювань; систематизації та уточненні типології порівняльних конструкцій відповідно до потреб шкільної мовної освіти, розробці й характеристиці продуктивних механізмів навчання порівняльних конструкцій, що поєднують когнітивний, мовленнєвий та творчий підходи, визначенні педагогічних умов і дидактичних прийомів, які забезпечують ефективність засвоєння порівняльних конструкцій.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та практичне визначення ефективних механізмів формування у здобувачів загальної середньої освіти умінь і навичок правильного, свідомого та творчого використання порівняльних конструкцій у процесі мовленнєвої діяльності.

Завдання дослідження.

1. Розкрити теоретичні засади поняття порівняльних конструкцій, розробити їхню класифікацію та визначити основні типи порівнянь, що доцільні для вивчення у закладах загальної середньої освіти.
2. Проаналізувати психолого-педагогічні особливості засвоєння порівняльних конструкцій учнями.
3. Схарактеризувати сучасні методичні підходи і технології навчання порівняльних конструкцій.
4. Провести емпіричне дослідження щодо результативності опанування порівняльних конструкцій у ЗЗСО, узагальнити отримані дані та розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення методики навчання з урахуванням використання нестандартних уроків.

Об'єкт дослідження: процес формування мовної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти в аспекті засвоєння синтаксичних конструкцій.

Предмет дослідження: продуктивні механізми та методичні стратегії навчання порівняльних конструкцій у процесі вивчення української мови в закладах загальної середньої освіти.

Методи дослідження:

- 1) теоретичні методи: аналіз, узагальнення та систематизація літератури щодо проблеми дослідження.
- 2) емпіричні методи: психологічне тестування, анкетування.
- 3) методи статистичного аналізу: кількісний та якісний аналіз отриманих результатів, статистичні методи обробки даних.

Матеріалом дослідження обрано поезії волинських письменників: Віктора Вербича, Ніни Горик. Надії Гуменюк, Оксани Гундер, Клави Корецької, Петра Коробчука, Івана Котовича, Олени Криштальської, Олени Ляснюк, Миколи Мартинюка, Володимира Місюри, Євгенії Назарук, Миколи Онуфрійчука та ін.; до матеріалів дослідження також залучено результати спостереження за мовленнєвою діяльністю учнів на уроках української мови.

Теоретичне значення роботи полягає в поглибленні наукових уявлень про сутність, типологію та функціональну роль порівняльних конструкцій у системі української мови, а також у розкритті психолого-педагогічних передумов їхнього ефективного засвоєння учнями закладів загальної середньої освіти.

Практичне значення дослідження полягає в розробці ефективних методичних рекомендацій щодо формування в учнів умінь правильного і творчого використання порівняльних конструкцій у мовленні. Запропоновані стратегії та прийоми навчання можуть бути використані вчителями української мови у закладах загальної середньої освіти під час підготовки та проведення уроків, у процесі факультативних занять, гурткової роботи.

Апробація результатів дослідження та публікації. Результати дослідження апробовано на III Міжнародній науково-практичній онлайн-конференції «Українська мова в сучасному науковому вимірі» (до 90-ліття від дня народження д. філол. н., проф., чл.-кор. НАН України І. Р. Вихованця), що відбулася 9–10 жовтня 2025 року на базі Волинського національного університету імені Лесі Українки. Представлено усну доповідь на тему: «Структура порівняльних конструкцій у простому ускладненому реченні». Під час обговорення отримано фахові зауваги та пропозиції щодо уточнення критеріїв виділення порівняльних компонентів і їхніх синтаксичних позицій, які враховано при остаточному оформленні висновків роботи.

Опубліковано статтю у збірнику: Крат Т. Вивчення порівняльних конструкцій на нестандартних уроках. *Актуальні питання сучасної гуманітаристики: комунікативно-культурологічний аспект: збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції (14 травня 2025 року, Кам'янець-Подільський)*. Кам'янець-Подільський, 2025. С.147–150. URL: [http:// 188.190.43.194:7980/jspui/bitstream/](http://188.190.43.194:7980/jspui/bitstream/)

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку використаної літератури і джерела дослідження. Обсяг роботи становить 78 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПОРІВНЯЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ЗЗСО

1.1 Порівняльні конструкції: визначення та класифікація

Порівняльні конструкції є однією із найдавніших і найбільш універсальних форм мовного вираження, які виникли ще на ранніх етапах розвитку людської комунікації. Їхня основна функція полягає у встановленні подібності між різними об'єктами, явищами чи станами, що дозволяє людині точніше осмислювати і передавати свої уявлення про навколишній світ. Завдяки здатності до порівняння, мовленнєва діяльність набуває гнучкості, образності й емоційного забарвлення, що істотно розширює її виражальні можливості.

Порівняння є об'єктом дослідження різних мовознавчих дисциплін: лексикології, фразеології, ономасіології, стилістики, синтаксису тощо. На думку Герман В. В. та Кириленко Н. І., у сучасній лінгвістиці дискусійним залишається питання про статус порівняння як синтаксичної категорії, адже відсутні комплексні дослідження структурно-граматичних типів порівняльних одиниць, їх функціонально-семантичних особливостей у складі речення. Немає чітких критеріїв розмежування порівняльних зворотів і неповних підрядних порівняльних речень. Тому важливим є аналіз формально-граматичних та семантико-синтаксичних аспектів взаємозв'язку цих конструкцій, а також вивчення трансформацій у системі порівняльних одиниць як результату синтаксичної деривації та граматичної транспозиції [5, с. 113].

Порівняльні конструкції є невід'ємною складовою комунікативної діяльності людини, оскільки вони дозволяють не лише деталізувати характеристики предметів і явищ, а й створювати нові смисли шляхом зіставлення різнорідних елементів. Саме через механізм порівняння мовленнєві структури наповнюються оцінними, асоціативними й емоційними компонентами, що збагачує спілкування як на побутовому, так і на художньому

рівні [5, с. 113]. Як зазначають О. О. Білик та З. Р. Подоляк, у художніх творах порівняння використовуються для створення емоційного впливу на читача та формування яскравих образів. Вони допомагають підкреслити портретні риси персонажів, описати пейзаж або передати психологічний стан героїв. Індивідуальні авторські порівняння дають змогу змалювати світ твору, його культуру, мову та традиції. Це ускладнює роботу перекладача, адже потрібно точно передати стиль автора, поєднання елементів епосу з реалістичною манерою оповіді та зображенням віртуальних світів, де реальне переплітається з вигаданим [2, с. 125]. Крім того, порівняльні конструкції сприяють структуризації уявлень про реальність, адже встановлення подібності між різними явищами є одним із базових механізмів пізнання та категоризації світу в мовленні.

Термін «порівняльні конструкції» у сучасній лінгвістиці трактують неоднозначно, що зумовлено багатогранністю самого явища порівняння в мовленні. Різні наукові школи акцентують увагу на різних аспектах цього поняття – синтаксичному, семантичному, стилістичному чи когнітивному. Порівняння – це синтаксична структура, що складена з двох компонентів, суб'єкта і об'єкта порівняння, пов'язаних показниками процесу уподібнення [5, с. 114]. Розгляд подібності як реальної, уявної чи гіпотетичної значно розширює межі поняття порівняльної конструкції і дозволяє диференціювати їх за глибиною семантичного наповнення та функціональною спрямованістю.

За своїм структурним оформленням порівняльні конструкції поділяють на прості та складені, що відображає різні рівні складності. В. Ю. Сімонова зазначила, що поділ на прості та складені конструкції є традиційним у лінгвістичній літературі й базується на кількості складників та способі організації зв'язків між ними [43, с. 143].

Прості порівняльні конструкції мають лаконічну структуру і формуються за допомогою типових сполучників порівняння: *як, немов, наче, мовби, ніби, немовбито*. Їх використовують для безпосереднього, короткого співставлення об'єктів за певною ознакою, напр.: *...і слово, хай чуже, а наймилішим здається,*

як музика весни, органно прозвучить (Олена Криштальська, с. 88); *Він* [голос], як метелик весняний, ожив і крильцями знадвору тишу вибив (Ніна Горик, с. 32); *Дуб – не терен. Гладкий і спокійний як мур* (Ніна Горик, с. 21); *І скриптимуть сосни, неначе небесні вервечки* (Ніна Горик, с. 24). Такий тип конструкцій широко представлений в художніх текстах волинських письменників.

Складені порівняльні конструкції характеризуються більшою складністю і можуть включати розгорнуті підрядні порівняльні речення або навіть цілі синтаксичні комплекси. Вони передають більш диференційовані або багатокomпонентні порівняльні відношення. У таких випадках порівняння не обмежується вказівкою на одну рису, а розкриває розширену ситуацію або процес, що дає змогу створити глибші смислові відтінки і деталізувати порівняння, напр.: *В оберіжку-букетику – мак чубатий з непохиленою головою, наче він Маккав'їв упертий братик* (Ніна Горик, с. 26); *Душі було незатишно і голо, як наче пташка стукнула в вікно...* (Ніна Горик, с. 31).

Крім поділу за структурою, важливим аспектом аналізу порівняльних конструкцій є виділення їхніх основних елементів. Згідно з класифікацією, запропонованою у межах будь-якої порівняльної конструкції можна чітко виокремити три ключові компоненти:

- 1) суб'єкт порівняння – це об'єкт або явище, яке підлягає опису через співставлення;
- 2) об'єкт порівняння – це той елемент, з яким співвідносять суб'єкт;
- 3) ознака порівняння – це характеристика, за якою встановлюють подібність між суб'єктом і об'єктом. Хоч ознака не завжди експліцитно виражена у тексті, вона завжди імпліцитно присутня.

Порівняння розглядають як загальний когнітивний процес встановлення подібності між об'єктами за певною ознакою, тоді як порівняльний зворот – це конкретний синтаксичний засіб вираження цього процесу в межах одного простого речення, напр.: *І, наче локатор, крило нащупує рідне тепло* (Ніна Горик, с. 21); *Багряняться літа, немов листки осінні* (Олена Криштальська,

с. 91). У свою чергу, підрядне порівняльне речення – це складнопідрядна конструкція, у якій одна частина уточнює ознаку суб'єкта через повне розгортання ситуації порівняння, напр.: *Крик у грудях заліз, наче дзвін на озерному дні* (Ніна Горик, с. 20); *...плечі зсутуються, наче тобі завше незатишно* (Олена Ляснюк, с. 95).

У процесі вивчення порівняльних конструкцій важливим є також урахування їхньої структурно-семантичної різноманітності. Згідно з дослідженнями В. В. Германа та Н. І. Кириленко, за структурно-граматичними ознаками порівняння поділяють на кілька типів [5, с. 116–117]:

1) предикативна порівняльна синтаксема (компаративний предикат), що становить поєднання сполучника-частки (порівняльний сполучник у функції предикативної зв'язки пере-ходить у частку порівняльної модальності – *наче, ніби, мов, немов, немовби, неначе й под.*);

2) непередикативна порівняльна синтаксема, що складена зі сполучника та повнозначного слова й виконує функцію другорядного члена речення.

Розуміння цих типів порівняльних конструкцій є надзвичайно важливим як для розвитку синтаксичних навичок учнів, так і для формування їхнього логічного та аналітичного мислення. Правильне використання конструкцій рівності, переваги чи меншості в мовленні сприяє точності вираження думок, адекватності опису об'єктивної реальності та розвитку мовної інтуїції.

Лінгвокогнітивний підхід до аналізу порівняльних конструкцій отримав значний розвиток у працях сучасних учених, зокрема у роботах М. С. Заборної та В. І. Кононенка. У межах цього підходу порівняння розглядають не лише як формально-синтаксичні структури, а як важливі когнітивні механізми, що беруть участь у мовному конструюванні картини світу. М. С. Заборона наголосила, що порівняльні конструкції відображають специфіку світосприйняття носіїв мови, формуючи у свідомості стійкі образи та моделі дійсності [17, с. 270–273]. В. І. Кононенко, розглядаючи порівняння в постмодерністському художньому дискурсі, підкреслив їхню здатність

відтворювати глибинні культурні коди, репрезентувати національно-культурні цінності й архетипи [22, с. 17–28].

У підсумку, узагальнюючи наявні класифікаційні підходи, можна виділити кілька основних критеріїв типології порівняльних конструкцій:

За структурою: прості (односкладові звороти на основі одного сполучника), розгорнуті (конструкції з деталізованим описом), складнопідрядні (складні синтаксичні одиниці з підрядною частиною порівняння). За семантикою: реальні (відтворюють реальну подібність між об'єктами), гіпотетичні (виражають уявну або умовну подібність), уявні (базуються на творчій фантазії або символічних асоціаціях). За функціями: дескриптивні (описові; сприяють точнішому окресленню об'єкта), експресивні (емоційно забарвлені; підсилюють виразність висловлення), аргументативні (використовуються для посилення аргументації, підтвердження думки через асоціації або аналогії).

Отже, вивчення порівняльних конструкцій має важливе значення не лише для теоретичної лінгвістики, але й для методики навчання української мови у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО). Знання про особливості побудови, типи і функції порівняльних конструкцій дозволяє школярам краще опановувати мовні засоби вираження думки, розвивати комунікативні вміння, критичне мислення та креативність у мовленні.

1.2. Обґрунтування теорії порівняльних конструкцій

Вивчення порівняльних конструкцій у контексті психології та педагогіки передбачає з'ясування тих механізмів когнітивної діяльності, які забезпечують засвоєння, усвідомлення та застосування засобів порівняння у мовленні. Використання порівняльних конструкцій активізує комплекс складних пізнавальних процесів, зокрема зіставлення, узагальнення, аналіз, побудову аналогій та усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків. Саме завдяки порівнянню учні вчаться виокремлювати суттєві ознаки предметів і явищ,

співвідносити їх за обраними критеріями, що істотно поглиблює як мовленнєву, так і логічну компетентність.

Процес оволодіння порівняльними конструкціями у шкільному віці має важливе значення для розвитку не тільки мовленнєвих, а й загально-розумових здібностей учнів. Створення порівняння вимагає від дитини вміння абстрагувати окремі властивості об'єктів, проводити їхнє зіставлення за релевантними ознаками, оцінювати ступінь подібності чи відмінності. Це, у свою чергу, сприяє розвитку аналітичного мислення, здатності виділяти суттєве, бачити загальне у різному, розпізнавати приховані зв'язки між явищами. Крім того, активне використання порівняльних конструкцій стимулює збагачення словникового запасу, оскільки учень змушений шукати відповідні слова й вирази для точного позначення ознак та властивостей.

Когнітивний аспект вивчення порівняльних конструкцій тісно пов'язаний із розвитком базових операцій мислення, серед яких аналіз, синтез, абстрагування та узагальнення. Оволодіння механізмом порівняння передбачає вміння розчленовувати об'єкти на складові частини (аналіз), об'єднувати окремі ознаки у цілісні уявлення (синтез), виокремлювати загальні властивості, ігноруючи несуттєві деталі (абстрагування), та формувати узагальнені висновки про подібність чи відмінність об'єктів (узагальнення). Саме ці процеси становлять основу розвитку логічного мислення й критичної оцінки інформації.

Засвоєння порівняльних конструкцій відіграє важливу роль у розвитку критичного мислення. Під час виконання завдань, пов'язаних із побудовою чи тлумаченням порівнянь, учні не лише механічно співвідносять ознаки об'єктів, а й набувають навичок оцінювання значущості різних характеристик, логічного обґрунтування власних висновків і формування суджень, заснованих на аналізі, а не на поверхових уявленнях. Здатність визначати подібності та відмінності між предметами або явищами сприяє розвитку рефлексивного мислення й формуванню особистої точки зору.

Обґрунтування процесу вивчення порівняльних конструкцій передбачає врахування вікових особливостей пізнавального розвитку учнів. Здатність до

усвідомленого порівняння формується поступово й проходить певні етапи становлення в процесі індивідуального розвитку. У дітей молодшого шкільного віку переважають інтуїтивні зіставлення, що ґрунтуються переважно на зовнішніх, зорово сприйманих характеристиках об'єктів. У цьому віці учні зазвичай порівнюють предмети за такими ознаками, як колір, форма чи розмір, ще не досягаючи глибинних зв'язків та сутнісних властивостей, які поєднують або розрізняють ці об'єкти.

У підлітковому віці відбувається перехід до більш усвідомленого аналізу та виділення суттєвих ознак, що відображають глибинні характеристики об'єктів чи явищ. Учні поступово опановують здатність оперувати абстрактними поняттями, виявляти причинно-наслідкові зв'язки та здійснювати аналіз не лише на рівні зовнішніх рис, а й на основі концептуального осмислення. У юнацькому віці формується вміння зіставляти різноманітні явища комплексно, створювати багаторівневі узагальнення, що відкриває можливості для реалізації складніших мовленнєвих дій із використанням порівняльних конструкцій.

У процесі навчання надзвичайно важливо забезпечити формування мотиваційного компонента оволодіння порівняльними конструкціями. Розвиток стійкого інтересу до мовних явищ є ключовим чинником ефективності навчального процесу. Інтерес сприяє не лише кращому засвоєнню знань, а й формуванню внутрішньої потреби в їх активному застосуванні у власному мовленні. Саме тому особливу увагу слід приділяти створенню умов, за яких учні не просто відтворюють зразки порівнянь, а й усвідомлено й творчо конструюють власні мовні висловлення.

Сформулювати потребу в точності та виразності мовлення можна через використання активних методів навчання. До ефективних форм належать рольові ігри, де учні застосовують порівняння для створення виразних мовних образів; творчі вправи на складання власних порівняльних конструкцій у певних комунікативних ситуаціях; а також інтерактивний розбір художніх текстів із акцентом на виявлення й тлумачення порівняльних виразів. Подібні

види діяльності стимулюють не лише мовленнєву активність, а й залучають емоційно-когнітивну сферу учнів, сприяючи глибшому розумінню функціонального та стилістичного значення порівнянь [20].

Емоційний компонент має важливе значення у процесі засвоєння порівняльних конструкцій. Високий рівень емоційної залученості учнів до навчального процесу позитивно впливає на якість опанування матеріалу. Завдяки емоціям формуються стійкі асоціативні зв'язки, полегшується запам'ятовування та забезпечується тривале збереження інформації в пам'яті, що значно підвищує ефективність навчання.

Залучення емоційно насичених, виразних порівнянь у навчальний процес сприяє кращому розумінню учнями змісту мовних конструкцій. Зокрема, робота з художніми текстами, у яких образність і експресивність є ключовими елементами авторського стилю, допомагає школярам глибше усвідомити емоційне наповнення висловлювань. Це, у свою чергу, підвищує зацікавленість і спонукає до активного використання подібних мовних засобів у власному мовленні. У результаті порівняльні конструкції перетворюються для учнів із засобу опису навколишнього світу на інструмент індивідуального самовираження, що посилює їхню внутрішню мотивацію до навчання.

Психолого-педагогічне обґрунтування вивчення порівняльних конструкцій ґрунтується на усвідомленні їхньої багатофункціональності у формуванні різних аспектів психічної діяльності особистості. Оволодіння цими конструкціями, з одного боку, активізує розвиток когнітивних процесів – зокрема, аналітичного мислення, узагальнення, абстрагування та здатності до критичної оцінки; з іншого – сприяє формуванню мовленнєвої компетентності. Побудова порівнянь передбачає не лише володіння мовними засобами, а й здатність логічно структурувати висловлення, виокремлювати суттєві ознаки об'єктів і точно передавати зміст їхньої подібності або відмінності.

Крім когнітивного аспекту, важливу роль відіграє емоційно-ціннісне ставлення до мови, яке формується через роботу з образними, експресивними зразками мовлення. Залучення учнів до творчого використання порівняльних

конструкцій сприяє підвищенню інтересу до мовного матеріалу, розвитку естетичного чуття слова, здатності бачити красу мовленнєвих образів. Отже, порівняння виступає не лише інструментом логічного мислення, а й засобом емоційного самовираження.

Ефективне навчання порівняльним конструкціям вимагає інтеграції когнітивного, комунікативного та емоційного компонентів навчальної діяльності. Це передбачає створення навчального середовища, в якому учні не тільки засвоюють правила побудови порівнянь, а й активно застосовують їх у власному мовленні, аналізують зразки літературних текстів, беруть участь у творчих завданнях і проектах.

Особливої уваги потребує урахування вікових особливостей учнів. На молодшому етапі акцент має робитися на наочності, використанні яскравих, емоційно забарвлених порівнянь. У середньому та старшому шкільному віці завдання повинні ускладнюватися: учні мають самостійно виділяти релевантні ознаки, будувати складніші порівняльні конструкції, застосовувати їх у різних комунікативних ситуаціях.

1.3. Методичні аспекти вивчення порівняльних конструкцій

Успішне формування в учнів умінь і навичок щодо розпізнавання, аналізу та використання порівняльних конструкцій потребує чіткого методичного обґрунтування, що враховує як лінгвістичні особливості цієї мовної категорії, так і психолого-педагогічні закономірності навчання мови. Порівняльні конструкції є складною мовною одиницею, що поєднує у собі синтаксичні, семантичні та стилістичні аспекти. Відтак, їхнє успішне опанування вимагає цілеспрямованого, систематичного підходу до організації навчального процесу.

Одним із першочергових завдань методики є розвиток у школярів умінь розпізнавати різні види порівнянь у тексті, встановлювати їхню структуру, розуміти смислові відтінки, що передаються завдяки вживанню порівнянь. Учням необхідно навчитися бачити у тексті не лише поверхневу подібність між

об'єктами, але й глибші, суттєві аналогії, які розкривають важливі властивості чи характеристики порівнюваних явищ.

У підручнику з української мови для восьмого класу (автор О. П. Глазова) зазначено, що найчастіше порівняння виражене порівняльним зворотом. Порівняльний зворот характеризує ознаку чи дію предмета не прямо, а опосередковано, указуючи на їхню подібність до чогось більш знайомого чи загальновідомого. Порівняльні звороти здебільшого є обставинами. Значно рідше порівняльні звороти є означеннями. Порівняльний зворот не можна плутати з прикладкою, що приєднана до речення за допомогою слова *як*. До такої прикладки можна поставити питання [6, с. 121, 122, 124]. Автор наводить достатню кількість вправ, які надають можливість зрозуміти цю граматичну конструкцію, дає творчі завдання на використання названих одиниць в усному описі картини, письмовому описі улюбленого літературного героя, письмовому описі природи тощо. Особливу увагу звернено на виділення порівняльних зворотів пунктуаційно (коли кому потрібно ставити / не ставити), на їх відмежування від порівняльних присудків та прикладок із словом *як* [Там само, с. 121–129].

Надзвичайно важливим є формування в учнів уміння правильно будувати власні порівняльні конструкції відповідно до комунікативного завдання. Це передбачає не лише технічне володіння моделями побудови порівнянь, а й розуміння того, яку роль виконує порівняння в конкретному висловлюванні – чи воно має на меті зробити образ яскравішим, чи точніше передати ознаку предмета, чи посилити емоційне враження від сказаного.

Як наголошує О. Дуденко, важливо не тільки пояснити учням граматичні особливості порівняльних конструкцій, але й навчити їх бачити естетичний потенціал порівнянь як засобу образного мислення. Порівняння повинно сприйматися учнями не як суто формальна мовна структура, а як інструмент творчого осмислення дійсності, спосіб передачі власного емоційного ставлення до зображуваного [14, с. 72–73].

Естетична функція порівнянь особливо є актуальною під час роботи з художніми текстами. Методично доцільним є використання таких прийомів, як аналіз художніх порівнянь у текстах класичної та сучасної літератури, порівняння авторських засобів створення образності, складання власних творів із цілеспрямованим застосуванням порівнянь. Такі форми роботи сприяють розвитку емоційної чутливості учнів, збагачують їхній мовний досвід, стимулюють самостійну творчу діяльність.

Один із основоположних методичних принципів у навчанні порівняльних конструкцій полягає в поступовому засвоєнні навчального матеріалу. Спочатку учням необхідно сформулювати уявлення про основні поняття, пов'язані з порівняннями: суб'єкт і об'єкт порівняння, ознаки подібності або протиставлення, які лежать в основі компаративного співвідношення. Тільки після оволодіння цими теоретичними знаннями доцільно переходити до наступного етапу – аналізу прикладів із художніх текстів та створення власних порівняльних висловлень. Така послідовність забезпечує глибше розуміння і ефективніше застосування порівняльних конструкцій у мовленні.

Методика опанування порівняльних конструкцій у закладах загальної середньої освіти ґрунтується на поетапному підході, що включає кілька взаємопов'язаних етапів, кожен із яких виконує окремі дидактичні функції та має відповідне методичне забезпечення. Такий підхід дозволяє поступово формувати в учнів як теоретичне розуміння порівняльних конструкцій, так і практичні навички їх використання в усному й писемному мовленні.

1. Ознайомлення з поняттям порівняння та його роллю у мовленні.

Перший етап навчання зосереджений на ознайомленні учнів із тематикою через пояснення вчителя, ілюстрацію матеріалу виразними прикладами з художньої літератури, а також залучення зразків народної творчості – прислів'їв, приказок, афористичних висловів. На цьому рівні важливо звернути увагу школярів на різноманітні функції порівняльних конструкцій: вони можуть не лише слугувати засобом уточнення ознак предмета, а й виконувати

стилістичну роль, зокрема посилювати емоційність, образність і експресивність висловлювання.

2. Аналіз готових конструкцій.

Другий етап навчання зосереджений на розвитку аналітичного мислення учнів у процесі опрацювання порівняльних конструкцій. На цьому етапі школярі виконують завдання, спрямовані на виокремлення основних складників порівняння: суб'єкта (об'єкта, що порівнюється), об'єкта порівняння (з чим порівнюється) та ознаки, за якою встановлюється подібність або відмінність. Особливу увагу необхідно приділити розрізненню простих та розгорнутих порівнянь, а також усвідомленню стилістичних ефектів, що виникають унаслідок використання складніших мовних структур.

Крім того, важливо формувати здатність учнів розпізнавати не лише явно виражені порівняння з типовими сполучниками (як, немов, наче тощо), а й приховані, імпліцитні порівняння, які виявляються лише через контекст або стилістичні засоби, що створюють ефект співставлення без прямого вказування.

3. Конструювання власних порівнянь.

На цьому етапі навчального процесу основна увага зосереджується на розвитку творчого потенціалу учнів та формуванні в них умінь активно застосовувати набуті знання про структуру порівняльних конструкцій. Учням пропонуються завдання, які передбачають самостійне створення порівнянь за заданими об'єктами (наприклад: «*Дерева – як...*», «*Небо – немов...*») або на основі певної ознаки (наприклад: «*легкість*», «*швидкість*», «*незламність*»).

У процесі виконання таких вправ школярі вчаться визначати доречні ознаки для співставлення, опановують різноманіття сполучників порівняння (як, немов, ніби, наче, мовби), а також засвоюють різні мовні моделі побудови порівняльних висловлень. Послідовне ускладнення завдань – від простих до образних і багатокomпонентних конструкцій – сприяє розвитку мовленнєвої гнучкості, логічного мислення та образної уяви.

4. Аналіз стилістичних функцій порівнянь у тексті.

Важливим методичним прийомом у процесі навчання є залучення учнів до аналізу порівнянь у художніх, публіцистичних і науково-популярних текстах. Така робота дозволяє розглядати порівняльні конструкції не лише як граматичне явище, а й як засіб створення образності, підсилення експресивності та емоційної виразності мовлення. Учні навчаються усвідомлювати стилістичну функцію порівнянь у різних контекстах, що розширює їхнє розуміння мовних засобів та поглиблює інтерпретацію змісту текстів.

Аналізуючи тексти, учні повинні визначити:

- 1) яку роль відіграє порівняння у характеристиці персонажа (наприклад, підкреслює його силу, кмітливість, емоційний стан);
- 2) як порівняння допомагають створити певний настрій у тексті (тривожність, піднесення, меланхолію тощо);
- 3) наскільки вдало автор використовує порівняльні конструкції для деталізації описів природи, подій, внутрішніх переживань.

Така робота дозволяє не лише розвинути чутливість до стилістичних засобів мови, а й формує навички глибокого текстового аналізу.

5. Застосування порівнянь у власному мовленні.

Заключний етап роботи над порівняльними конструкціями передбачає перенесення набутих знань та вмінь у практику власного мовлення. Учням пропонують створювати власні тексти різних жанрів, обов'язково інтегруючи в них порівняння:

- 1) написання коротких есе на теми, що стимулюють використання образних висловлювань (*«Мій день»*, *«Улюблений куточок природи»*, *«Друга не знайти, як...»*);
- 2) складання описів природи, людей, подій із залученням порівняльних конструкцій для підсилення емоційного ефекту;
- 3) написання заміток, рецензій, міні-розповідей, у яких учні тренуються використовувати порівняння для створення яскравої характеристики чи оригінального стилю викладу.

Такий підхід сприяє розвитку не лише мовної компетентності, а й критичного, асоціативного мислення, розширює творчу уяву та збагачує індивідуальний мовленнєвий досвід школярів.

Вивчення порівняльних конструкцій починають у початковій школі. Оскільки в цьому віці переважають наочні та емоційні способи сприйняття інформації, вивчення порівняльних конструкцій має будуватися через опору на конкретні образи й життєві ситуації, зрозумілі дитині. Учні спочатку слухають тексти, що містять порівняння, без спеціального акцентування уваги на конструкції. Важливо, щоб вони інтуїтивно відчували емоційну виразність та образність мовлення. Далі діти вчаться знаходити в тексті порівняльні звороти, розпізнавати, що саме порівнюється, за якою ознакою і з яким об'єктом. Учитель допомагає сформулювати правило або узагальнення. Важливе місце займають вправи на створення власних коротких порівнянь за заданими темами, використання ігор на добір епітетів і порівнянь, складання коротких описів.

Ефективними для формування компетентності у використанні порівняльних конструкцій у ЗЗСО є спеціально підібрані види завдань, які спрямовані на активізацію різних когнітивних і мовленнєвих процесів учнів.

Одним із базових видів роботи є добір спільних і відмінних ознак об'єктів для створення порівняння. Учням пропонується зіставити два або більше предметів, явищ, понять, виявити між ними подібність або контраст, після чого оформити це у вигляді повноцінної порівняльної конструкції. Такі вправи сприяють розвитку аналітичного мислення, здатності виокремлювати істотні характеристики об'єктів і логічно вибудовувати порівняння.

Іншим ефективним завданням є вставлення пропущених елементів у неповні порівняльні конструкції. Учням надаються речення з пропущеними суб'єктом, об'єктом або ознакою порівняння, які потрібно самостійно доповнити. Цей вид роботи розвиває навички правильного використання граматичних структур, активізує мовну інтуїцію та розширює словниковий запас.

Важливою методикою є перетворення простих порівнянь на розгорнуті. Спочатку учням пропонуються короткі порівняльні вислови, наприклад: *«Сміливий як лев»*. Завдання полягає в тому, щоб перетворити це просте порівняння на розгорнутий опис: *«Він ішов сміливо, немов лев, який не боїться ні ворогів, ні перепон на своєму шляху»*. Такий прийом сприяє розвитку творчого мислення, вмінню розширювати висловлювання, робити його образним і емоційно насиченим.

Особливу увагу варто приділити завданням на редагування неправильних або невиразних порівнянь. Учням пропонуються тексти з помилковими або невиразними порівняльними конструкціями, які вони мають удосконалити. Це завдання формує критичне ставлення до мовного матеріалу, вміння оцінювати якість висловлювання та розвиває мовне чуття.

Наприклад, речення *«Він був злий, як вітер»* є невдалим, оскільки вітер не має емоційного забарвлення, пов'язаного зі злістю. Учні можуть замінити його на більш точне й образне порівняння: *«Він був злий, як розлючений пес»* або *«як блискавка, що ось-ось вдарить»*, що створює яскравіший і змістовно виправданий образ.

Ефективними є також завдання на створення власних порівнянь за заданою темою. Наприклад, учням пропонують скласти порівняння на теми: *«Осінній сад»*, *«Дружба»*, *«Моя школа»*. Такі творчі вправи сприяють глибшому усвідомленню комунікативної функції порівнянь, формуванню емоційного ставлення до мовленнєвої діяльності та розвитку образного мислення.

На завершальному етапі роботи варто практикувати складання описів за допомогою порівнянь. Учням пропонують створити невеликі тексти-описи природи, явищ або ситуацій, обов'язково використовуючи порівняльні конструкції для надання тексту образності, емоційності та виразності. Це комплексне завдання активізує інтегровані мовленнєві вміння: поєднання лексичних, граматичних, стилістичних засобів для створення цілісного комунікативного продукту.

Найпоширеними помилками у вживанні порівняльних конструкцій є низка типових недоліків, які часто спостерігаються як у письмовому, так і в усному мовленні школярів.

Однією з найбільш характерних помилок є змішування ознак різних об'єктів. Це трапляється тоді, коли порівнювані елементи належать до різних категорій і не мають логічного зв'язку за змістом, що призводить до безглуздості або порушення семантичної ясності висловлювання. Наприклад: *«Летів він як веселка по полю»* – порушено відповідність дії та об'єкта порівняння.

Другим поширеним недоліком є надмірне використання штампованих порівнянь. Вживання стереотипних виразів на кшталт *«білий як сніг»*, *«холодний як лід»* без творчої інтерпретації знижує образність і виразність мовлення. Третьою типовою помилкою є порушення логічної послідовності порівняльних елементів. Часто суб'єкт, об'єкт і ознака порівняння не узгоджуються між собою граматично або змістово, що ускладнює сприйняття висловлювання. Наприклад: *«Він був веселим, як зелена трава»* – тут порівняння втратило смислову узгодженість між емоційною характеристикою і предметом. Для запобігання цим помилкам важливо формувати у школярів критичне ставлення до власного мовлення. Учнів необхідно навчати аналізувати створені ними порівняльні конструкції з точки зору логічності, образності й стилістичної доречності. Значну роль відіграє розвиток навичок редагування тексту: вміння виявляти невиразні, неправильні або зайві порівняння та вдосконалювати їх. Ефективним є також заохочення до творчого підходу в доборі порівняльних елементів – учні мають вчитися створювати оригінальні, нестандартні порівняння, виходячи з власного досвіду та асоціативного мислення.

На думку О. Дуденко та І. Шевчук тема, що стосується вивчення порівняння є досить складною, оскільки «...автори підручників не завжди уважно добирають цитатний ілюстративний матеріал із художньої літератури, допускають граматичні неточності, не пропонують чіткі критерії розрізнення

названих одиниць, що заважає учням виробити навички їх розмежування й аналізу <...> кожному філологу – чи то вчителеві, чи то авторам шкільних підручників – спочатку треба добре розібратися у критеріях розрізнення порівняльного звороту і підрядного порівняльного речення, а вже потім добирати навчальний матеріал, цитований з художньої літератури» [14, с. 72, 79].

Отже, методичні аспекти вивчення порівняльних конструкцій вимагають комплексного підходу, що об'єднує розвиток мовленнєвої, когнітивної, емоційної та естетичної сфер особистості учня. Вивчення порівняльних конструкцій не може обмежуватися лише заучуванням правил: воно має спрямовуватися на формування активних комунікативних навичок, критичного й креативного мислення. Інтеграція традиційних і сучасних методів навчання, урахування вікових особливостей школярів, використання іж предметних зв'язків (наприклад, із літературою, образотворчим мистецтвом) і застосування сучасних освітніх технологій (інтерактивні вправи, цифрові ресурси) сприяють ефективному опануванню учнями порівняльних конструкцій та збагачують їхній мовленнєвий досвід.

Висновки до розділу 1

Порівняльні конструкції є невід'ємною складовою комунікативної діяльності людини, оскільки вони дозволяють не лише деталізувати характеристики предметів і явищ, а й створювати нові смисли шляхом зіставлення різнорідних елементів. Саме через механізм порівняння мовленнєві структури наповнюються оцінними, асоціативними й емоційними компонентами, що збагачує спілкування як на побутовому, так і на художньому рівні.

За своїм структурним оформленням порівняльні конструкції поділяють на прості та складені, що відображає різні рівні складності. Вони передають більш диференційовані або багатокomпонентні порівняльні відношення. У

таких випадках порівняння не обмежене вказівкою на одну рису, а розкриває розширену ситуацію або процес, що дає змогу створити глибші смислові відтінки і деталізувати порівняння.

Вивчення порівняльних конструкцій має важливе значення не лише для теоретичної лінгвістики, але й для методики навчання української мови у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО). Знання про особливості побудови, типи і функції порівняльних конструкцій дозволяє школярам краще опановувати мовні засоби вираження думки, розвивати комунікативні вміння, критичне мислення та креативність у мовленні.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ СТРАТЕГІЇ В ОПАНУВАННІ ПОРІВНЯЛЬНИМИ КОНСТРУКЦІЯМИ У ЗЗСО

2.1. Методи навчання на уроках української мови

Вивчення порівняльних конструкцій у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) є важливою складовою процесу розвитку мовленнєвої компетентності учнів. Опанування порівнянь сприяє формуванню ключових комунікативних умінь, збагаченню активного словника школярів, розвитку логічного мислення, креативності, а також естетичного сприйняття навколишнього світу через мову.

Здатність правильно виявляти, аналізувати та створювати порівняльні конструкції не лише збагачує мовлення, але й дозволяє учням ефективніше формулювати свої думки, точно передавати емоційні стани, оцінювати явища і об'єкти. Порівняння є одним із найважливіших засобів побудови образного мовлення, а також інструментом розвитку асоціативного та аналітичного мислення. Уміння користуватися порівняльними конструкціями вимагає від учнів не тільки лінгвістичної грамотності, але й творчої уяви, уміння встановлювати аналогії та помічати суттєві ознаки явищ [14, с. 73].

На нашу думку, правильне методичне забезпечення навчання порівняльних конструкцій має бути зорієнтоване на вікові та психологічні особливості школярів. Для молодших учнів доречно використовувати наочність, емоційно забарвлені приклади, ігрові форми роботи, які сприяють спонтанному розумінню схожості та відмінностей між об'єктами. Для учнів середньої та старшої школи акцент робиться на свідоме застосування логічних операцій порівняння, аналізу та узагальнення.

Уважаємо, що ефективність навчального процесу безпосередньо залежить від правильного добору методів і технологій навчання, що мають відповідати як рівню мовленнєвої підготовки школярів, так і конкретним дидактичним цілям на кожному етапі навчання. Важливими є не лише традиційні методи

пояснення і тренування, а й інтерактивні форми роботи, які розвивають творчі здібності учнів: створення власних текстів із порівняльними зворотами, аналіз художніх уривків, побудова порівнянь у межах мовленнєвих ситуацій.

У методиці навчання порівняльних конструкцій виділяють кілька основних груп методів: пояснювально-ілюстративні, аналітико-синтетичні, проблемно-пошукові та інтерактивні [33].

Пояснювально-ілюстративні методи відіграють ключову роль у процесі навчання порівняльних конструкцій у закладах загальної середньої освіти, особливо на початковому етапі вивчення теми. Застосування цих методів передбачає ознайомлення учнів із систематизованим теоретичним матеріалом про сутність порівнянь, їхні різновиди та особливості побудови. Основна мета цього етапу – сформувати в учнів початкове розуміння природи порівняльних конструкцій, навчити їх розпізнавати такі звороти в тексті та правильно використовувати у власному мовленні.

Пояснення нового матеріалу здійснюють шляхом коротких, чітко структурованих міні-лекцій, де вчитель доступною мовою висвітлює поняття суб'єкта порівняння (того, хто або що порівнюється), об'єкта порівняння (з чим порівнюється) та ознаки подібності або контрасту. Під час педагогічної практики в Луцькому навчально-виховному комплексі № 9 Луцької міської ради у 8-Е класі нами було помічено, що ефективність засвоєння термінів і понять здобувачами освіти значно підвищується, якщо лінгвістична інформація супроводжується яскравими прикладами з художньої літератури, народної творчості, медіатекстів. Учні слухають із зацікавленням, намагаються запам'ятати теоретичний матеріал. Важливу роль у застосуванні пояснювально-ілюстративних методів відіграють наочні засоби: схеми, таблиці, інфографіка. Наприклад, таблиця зі структурним поділом порівняльних конструкцій (простих і розгорнутих) допомагає учням візуально засвоїти логіку побудови таких зворотів. Використання малюнків або тематичних картинок активізує уяву, допомагає пов'язати мовленнєві структури з конкретними візуальними образами, що особливо важливо у молодшій і середній школі. Демонстрація

прикладів порівнянь з художніх текстів не тільки ілюструє різні типи конструкцій, а й показує їхню стилістичну функцію: створення емоційно забарвлених описів, підкреслення характерних рис персонажів, відтворення відтінків настрою. У такий спосіб учні починають усвідомлювати порівняння не лише як граматичну форму, а й як засіб художньої виразності.

Крім того, важливо стимулювати асоціативне мислення учнів під час пояснення матеріалу. Учитель може запропонувати завдання, у яких діти повинні самостійно дібрати порівняння до заданого образу («пишний, як...», «легкий, як...»), що не тільки розвиває мовну інтуїцію, але й готує їх до подальших творчих завдань.

Аналітико-синтетичні методи відіграють ключову роль у процесі формування в учнів глибокого розуміння сутності та функціонування порівняльних конструкцій. Ці методи охоплюють завдання, що поєднують елементи аналізу готових мовних зразків та синтезу власних висловлювань на основі набутих знань. На етапі аналітичної роботи учні виконують вправи, спрямовані на розпізнавання в текстах суб'єктно-об'єктних пар у порівняльних конструкціях, визначення ознаки, за якою здійснюється порівняння. Особлива увагу потрібно приділяти розбору структурної будови порівнянь, виділенню граматичних засобів їхнього вираження (сполучників, сполучних слів) та аналізу синтаксичної ролі порівняльних компонентів у реченні. Наприклад, у реченні: *Ще стежка схована в тумані, як риба в озері на дні* (Надія Гуменюк, с. 39), школярі мають визначити суб'єкт порівняння – «стежка», об'єкт – «риба в озері». Після цього вони виділяють граматичний засіб вираження порівняння – сполучник «як», і визначають синтаксичну роль порівняльного звороту – обставина способу дії. Такий аналіз допомагає глибше зрозуміти логіку побудови порівнянь та їхню функцію в реченні.

Далі передбачено синтетичний етап, де учні створюють власні конструкції за заданими умовами: за поданими суб'єктом і об'єктом порівняння, за заданою ознакою або тематичною ситуацією. Наприклад, учням пропонуємо створити порівняння за моделлю: «Її голос – як...», або: «Він

стояв непохитно, ніби...». Важливим у процесі навчання є формування в учнів уміння самостійно визначати стилістичні функції порівнянь у текстах різних функційних стилів – художньому, публіцистичному. У художніх творах порівняння здебільшого виконують образотворчу функцію, надаючи мовленню емоційності та експресивності. У публіцистичних текстах вони використовуються як засіб ілюстрації або аргументації, що підсилює переконливість повідомлення.

Для розвитку аналітико-синтетичних умінь учнів доцільно використовувати такі види вправ:

- 1) аналіз фрагмента тексту, що містить кілька порівняльних конструкцій, із подальшим визначенням їхньої функції та структури;
- 2) добір варіантів об'єктів порівняння до заданого суб'єкта залежно від необхідного стилістичного ефекту;
- 3) редагування порівняльних конструкцій із метою підвищення їхньої точності, логічності або емоційної виразності;
- 4) створення коротких текстів на основі запропонованих порівнянь, що активізує мовленнєву творчість і дає змогу закріпити знання про функціональні можливості компаративних зворотів.

Проблемно-пошукові методи займають особливе місце у процесі навчання порівняльним конструкціям, оскільки спрямовані на розвиток творчої активності учнів, формування їхніх самостійних мовленнєвих умінь і навичок контекстного мислення. В основі цих методів лежить створення таких навчальних ситуацій, у яких учень змушений не лише відтворювати зразки, а й самостійно конструювати нові мовленнєві одиниці, виходячи з поставленого завдання [33].

Проблемно-пошукові методи включають мовленнєві ситуації, що вимагають від учня активного пошуку найбільш вдалих способів характеристики об'єктів, явищ або емоційних станів за допомогою порівняльних конструкцій. Наприклад, завдання на кшталт: «Опишіть явище природи так, щоб створити яскравий художній образ за допомогою двох

порівнянь», або «Передайте настрій персонажа за допомогою порівняльної конструкції». Такі вправи стимулюють у здобувачів освіти не тільки знання граматичних особливостей побудови порівнянь, а й уміння емоційно забарвлювати власне мовлення, надавати йому художньої виразності.

Ми схилиємося до міркувань Л. А. Семак, яка зазначила, що застосування проблемно-пошукових методів значно підвищує рівень мовленнєвої компетентності, оскільки сприяє формуванню навичок аналізу мовних ресурсів у контексті конкретної комунікативної задачі. Це стимулює вміння добирати найдоцільніші мовні засоби відповідно до стилістичної спрямованості висловлювання, оцінювати ефективність використаних конструкцій, удосконалювати їх для досягнення більшої емоційної насиченості або логічної чіткості [42].

Одним із важливих аспектів проблемно-пошукової діяльності є стимулювання контекстного мислення: учні повинні не лише сконструювати граматично правильне порівняння, але й органічно вписати його у загальну структуру тексту, враховуючи стилістичні, жанрові та емоційні вимоги. Таке завдання розвиває у школярів уміння планувати мовленнєвий твір, узгоджувати окремі мовні елементи між собою, створювати цілісні й виразні висловлення.

На наш погляд, ефективними прикладами застосування проблемно-пошукових методів є:

- 1) складання міні-оповідань або заміток із обов'язковим використанням порівнянь;
- 2) порівняльний аналіз художніх текстів із виділенням найвдаліших авторських порівнянь і спробою створити власні варіації;
- 3) складання опису природних явищ, настроїв, подій за допомогою різних типів порівняльних конструкцій (простих і складнопідрядних);
- 4) колективне створення «ланцюжка порівнянь», де кожен учень доповнює попередню фразу новою порівняльною конструкцією.

Інтерактивні методи навчання відіграють значну роль у формуванні в учнів навичок роботи з порівняльними конструкціями, оскільки передбачають

активну участь школярів у процесі опанування нового матеріалу та взаємодію в освітньому середовищі. Вони базуються на принципах партнерської комунікації та створення умов для спільної діяльності, що включає обговорення, взаємну підтримку, обмін ідеями й спільне розв'язання завдань.

Одним із найбільш ефективних видів такої діяльності є дискусії. Обговорення функцій порівнянь у різних стилях мовлення, аналіз художньої виразності прикладів із текстів, пошук оптимальних способів передати емоційний настрій або характеристику через порівняння стимулюють розвиток аналітичного та критичного мислення, а також вчать учнів аргументовано висловлювати свої думки.

Важливим засобом активізації творчого підходу є рольові ігри, у межах яких учням пропонують уявити себе, наприклад, письменниками, журналістами чи сценаристами, завданням яких є опис події або героя з використанням оригінальних і точних порівнянь. Така діяльність сприяє розвитку мовленнєвої гнучкості, уяви та здатності адаптувати мовлення до конкретного стилю або жанру [20].

Окрему цінність мають мовленнєві тренінги, спрямовані на вдосконалення вміння будувати порівняльні конструкції. Вони реалізуються через вправи у форматі парної або групової роботи, взаємну оцінку сформульованих висловлювань, спільне створення описів на основі заданих елементів порівняння. Такий підхід сприяє не лише засвоєнню мовних структур, а й формуванню комунікативних і соціальних навичок.

На думку Є. В. Кочерги, метод мозкового штурму є особливо ефективним на етапі накопичення мовного матеріалу [26]. Він передбачає активну генерацію учнями максимальної кількості варіантів порівнянь для заданого об'єкта з подальшим обговоренням кожного з них. Під час цього обговорення оцінюється стилістична доцільність, емоційна виразність і оригінальність сформульованих конструкцій. Такий підхід розвиває мовну інтуїцію учнів, а також формує вміння критично оцінювати мовні засоби з огляду на їхню комунікативну ефективність.

Окрему увагу заслуговує метод проєктів як одна з форм інтерактивного навчання, що передбачає виконання учнями самостійних або групових завдань, орієнтованих на створення тематичних збірок власних порівняльних зворотів. У ході такої роботи школярі не лише поповнюють мовний запас, а й здійснюють аналіз художніх прикладів, вчаться презентувати свої напрацювання, аргументувати вибір виразних засобів і брати участь у дискусіях щодо стилістичної та змістової якості створених порівнянь. Проєктна діяльність поєднує в собі пізнавальну активність, емоційне залучення та розвиток комунікативних умінь, сприяючи всебічному мовленнєвому зростанню учнів [38, с.79].

Однією з результативних форм організації навчального процесу при вивченні порівняльних конструкцій у школі є інтегровані уроки, що поєднують мовний матеріал з елементами літературного аналізу, образотворчого мистецтва, музики та знань із природничих дисциплін. Такий підхід дозволяє задіяти різні види мислення – асоціативне, логіко-аналітичне, образне – і сприяє глибшому, цілісному розумінню мовних явищ (Додаток А).

Під час інтегрованого заняття, що поєднує вивчення мови та музичного мистецтва, учням можна запропонувати прослухати музичний фрагмент і створити порівняльні висловлення, які б передавали емоційне враження від прослуханого. Це не лише стимулює розвиток уяви та емоційної чутливості, а й збагачує мовлення учнів, розширює їхній лексичний запас і формує здатність точно виражати переживання за допомогою мови.

Ще одним ефективним методом є створення мовленнєвих ситуацій, які моделюють реальні або наближені до реальних комунікативні обставини. Наприклад, пропонуємо учням уявити себе журналістами, які мають описати подію або природне явище для газети, обов'язково використовуючи порівняльні конструкції для створення яскравих образів.

Інтеграція різних видів діяльності на уроках сприяє глибшому осмисленню змісту мовного матеріалу, формуванню мотивації до вивчення мови як інструменту багатовимірного пізнання світу та самовираження.

Порівняльні конструкції в українській мові реалізують різні типи модальності, що істотно впливають на їхню смислову глибину, функціональне призначення та стилістичне навантаження. Важливо розрізняти порівняння за модальністю – зокрема, виокремлюють реальну та ірреальну модальність, які виконують різні комунікативні та естетичні функції в тексті. О. Марчук також акцентує увагу на розмежуванні порівняльних сполучників і модальних часток, [30, с. 169–173].

Таблиця 1

Використання порівняльних конструкцій на уроках української мови

Компонент	Реальна модальність – «як»	Ірреальна модальність – «мов», «ніби», «наче»
Тип порівняння	Логічне, фактичне	Уявне, емоційне, суб'єктивне
Центр конструкції	Сполучник «як»	Сполучники «мов», «ніби», «наче», «неначе»
Приклад	<i>Ми [слова] знов зійдем, як молода трава (Надія Гуменюк, с. 38); А хлібороби – як поети: у нивах, мов піснях, живуть (Іван Котович, с. 76).</i>	<i>Повези мене в ліс – і покинь, наче дідову доньку (Ніна Горик, с. 24); <i>Дівчатка граються качанами, неначе найкращими іграшками із супермаркету (Клава Корецька, с. 54).</i></i>
Завдання на уроці мови	Визначити суб'єкт, об'єкт, ознаку в реальному порівнянні	Розпізнати стилістичний ефект і відтінок припущення або образу
Ціль навчання	Формування чіткої синтаксичної побудови, логічної точності	Розвиток образного мислення, інтерпретаційних умінь

Реальна модальність виражена за допомогою конструкцій, що включають сполучник «як», і базується на констатації фактичної, об'єктивно виявленої

ознаки. Граматично ці конструкції мають чітко окреслену структуру: суб'єкт порівняння, ознака та об'єкт, з яким є зіставлення, напр.: *За талію день вечір обійма, як перший чи останній чоловік* (Оксана Гундер, с. 50); *Як той варнак, життям всяк мічений...* (Микола Мартинюк, с. 115).

Натомість ірреальна модальність притаманна порівнянням, утвореним за допомогою слів «мов», «ніби», «наче», «неначе», які позначають уявну, емоційно зумовлену подібність. У таких випадках порівняння не є твердженням про об'єктивну ознаку, а передає індивідуальне враження, припущення або внутрішній стан мовця. Ці конструкції є поширеними в художньому стилі, оскільки дозволяють створювати образи, підсилювати експресію та багатозначність вислову, напр.: *У воді бутик, немов бакен* (Надія Гуменюк, с. 41); *...світ такий чистий, неначе щойно народжений* (Клава Корецька, с. 56); *Коли у бій ідуть слова, рядами йдуть, немов солдати, хіба цукерка зможе враз чиєсь життя порятувати?* (Клава Корецька, с. 59); *Життя солодке, мов полин* (Клава Корецька, с. 59).

Отже, сучасна система методів навчання порівняльних конструкцій у ЗЗСО має бути:

- 1) багатокомпонентною – включати різні групи методів (пояснювально-ілюстративні, аналітико-синтетичні, проблемно-пошукові, інтерактивні);
- 2) динамічною – змінюватися залежно від завдань уроку, етапу засвоєння матеріалу, рівня підготовки учнів;
- 3) варіативною – враховувати індивідуальні особливості школярів, їхні пізнавальні потреби, інтереси, рівень мовної компетентності;
- 4) адаптивною – підлаштовуватися під вікові особливості учнів, специфіку навчального середовища, наявні ресурси.

Успішність навчального процесу вивчення порівняльних конструкцій забезпечує правильний добір і комбінація методів відповідно до етапів оволодіння навичкою (від репродуктивного засвоєння базових понять до творчого використання у власних висловлюваннях), урахування мотиваційних і емоційних чинників, широке застосування сучасних освітніх технологій

(мультимедійні презентації, інтерактивні платформи, проєктна діяльність), створення умов для самовираження та творчого зростання кожного школяра.

Отже, вивчення порівняльних конструкцій у школі – це не лише формування граматичних навичок, а й розвиток важливих когнітивних, комунікативних, емоційних і естетичних компетентностей, які є запорукою мовленнєвої культури та креативності сучасної молодшої особистості.

2.2. Роль сучасних технологій у вивченні порівняльних конструкцій

Сучасні технології надають широкий спектр інструментів для навчання. Вони дозволяють організувати навчальний процес більш ефективно, наочно й цікаво, поєднуючи традиційні підходи з новітніми можливостями цифрового середовища [3, с. 27]. Впровадження сучасних технологій є важливим, адже Міністерство освіти і науки України розробило стратегію цифрової трансформації освіти і науки на 2021–2026 роки [35].

Одним із таких напрямів є використання електронних підручників та онлайн-платформ. Сучасні електронні підручники пропонують широкий набір завдань, прикладів і мультимедійних елементів. Вони дозволяють не лише прочитати теоретичні відомості про порівняльні конструкції, а й одразу ж перевірити свої знання за допомогою інтерактивних вправ із миттєвим зворотним зв'язком. Така можливість значно підвищує ефективність навчання, адже учень відразу бачить свої помилки й може їх виправити, що сприяє більш усвідомленому й глибокому засвоєнню матеріалу.

Гейміфікація додає мотивації й знижує рівень тривожності під час навчання, адже учні сприймають завдання як гру, отримуючи бали, нагороди й переходячи на нові рівні. Такий підхід створює відчуття досягнення й стимулює до подальшого навчання.

Корпусні технології відкривають перед учнями унікальну можливість побачити, як порівняльні конструкції реально вживаються в мовленні у найрізноманітніших контекстах. Особливу цінність корпуси мають у тому, що

дозволяють аналізувати частотність уживання різних варіантів конструкцій і відслідковувати тенденції в їх розвитку. Учні можуть порівнювати, які конструкції переважають у сучасному мовленні порівняно з більш давніми текстами, і таким чином розуміти, як змінюється мова з плином часу.

Сучасні технології відкривають широкі можливості для створення інтерактивних вправ, які наближають навчальний процес до реальних комунікативних ситуацій і сприяють активному залученню учнів. Такі вправи розробляють з використанням спеціальних платформ і програм, що дозволяють моделювати живі діалоги, дискусії чи ситуації спілкування, де учням необхідно використовувати порівняльні конструкції для висловлення своїх думок, аргументів і оцінок. Наприклад, існують програми для створення квестів або рольових ігор, у яких учням пропонують виконати певну місію, спілкуючись із віртуальними співрозмовниками або один з одним, формулюючи порівняння в межах заданого сценарію. У таких завданнях учасники можуть порівнювати різні варіанти рішень, оцінювати якості персонажів чи предметів, що допомагає навчитися спонтанно й правильно використовувати відповідні конструкції у природному контексті.

Окрім рольових ігор, важливу роль відіграють онлайн-тести з автоматичною перевіркою, які дозволяють учням одразу отримувати зворотний зв'язок щодо виконаних завдань. Такі тести показують правильні й неправильні відповіді, підкреслюють помилки та часто пояснюють, чому варіант є вдалим або ні. Це допомагає учням не лише виявляти й виправляти власні помилки, а й закріплювати правильні мовні моделі, що особливо корисно під час вивчення граматичних структур, таких як порівняльні конструкції.

Ще одним сучасним підходом є використання адаптивних систем навчання, які підлаштовані під індивідуальний рівень знань кожного користувача. Такі системи аналізують відповіді учнів у процесі виконання завдань і на основі отриманих даних автоматично коригують складність наступних завдань, поступово ускладнюючи їх або, навпаки, повертаючись до базових понять, якщо виявляють прогалини у знаннях. Це дозволяє уникнути як

надмірної складності, що може демотивувати учнів, так і надто легких завдань, які не сприяють розвитку навичок.

Серед численних переваг використання сучасних технологій у вивченні порівняльних конструкцій варто насамперед підкреслити можливість індивідуалізації навчання. Завдяки цифровим платформам і адаптивним системам кожен студент може працювати у власному темпі, зосереджуючись на тих аспектах матеріалу, які потребують більшої уваги, та отримувати завдання, підібрані відповідно до його рівня підготовки й інтересів. Такий підхід сприяє глибшому й більш усвідомленому засвоєнню знань, адже враховує особливості сприйняття й навчального стилю кожного.

Ще однією безсумнівною перевагою є залучення аудіовізуальних і мультимедійних каналів сприйняття, що робить навчальний процес значно більш наочним, живим і різнобічним. Відеофрагменти, анімації, інтерактивні схеми й аудіоматеріали допомагають не тільки краще зрозуміти правила побудови порівняльних конструкцій, а й відчуті їхню стилістичну й комунікативну функцію в живій мові, спостерігаючи за інтонацією, жестами, культурними конотаціями.

Важливе місце займають інтерактивність і гейміфікація, які значно підвищують мотивацію учнів. Вправи у формі квестів, ігор, змагань або тренажерів із балами й нагородами допомагають учням сприймати завдання як цікаві виклики, а не як рутинну роботу. Це створює позитивну атмосферу навчання, стимулює активність і заохочує до постійної практики [20].

Разом із тим використання технологій не позбавлене й певних викликів. По-перше, це технічні обмеження: не всі навчальні заклади або учні мають достатньо якісне обладнання чи доступ до швидкісного інтернету, що може заважати повноцінно використовувати цифрові інструменти. По-друге, вчителі не завжди достатньо підготовлені до роботи з новими ресурсами, що може призвести до формального або неефективного використання технологій. По-третє, існує ризик зниження мовленнєвої активності учнів через надмірну автоматизацію й захоплення тестовими завданнями замість живого

спілкування. Це вимагає уважного й збалансованого підходу до впровадження технологій, щоб вони залишалися допоміжним інструментом, а не повністю замінювали реальну комунікацію й творчу діяльність учнів.

Сучасні освітні технології істотно змінюють підхід до вивчення порівняльних конструкцій, роблячи його більш наочним, гнучким та ефективним. Вони дозволяють учням не лише засвоїти формальні правила побудови конструкцій, а й відчутти їх стилістичну й комунікативну цінність у реальному мовленні. Успіх такої роботи залежить від того, наскільки виважено й методично обґрунтовано впроваджують ці інструменти в навчальний процес.

Отже, поєднання традиційної методики з можливостями сучасних технологій створює передумови для формування знань та вмінь.

2.3. Методичні прийоми у вивченні порівняльних конструкцій

Вивчення порівняльних конструкцій у процесі оволодіння мовою є одним із важливих аспектів формування граматичної компетентності учнів. Порівняння – це трохеїчні фігури, у яких мовне зображення особи, предмета, явища чи дії передається через найхарактерніші ознаки, що є органічно властивими для інших. Порівняльні конструкції виражають складні відношення подібності та відмінності між об'єктами й потребують не лише знання формальних правил їх побудови, але й розуміння семантичних, стилістичних і комунікативних особливостей [31, с. 359]. У зв'язку з цим ефективність засвоєння порівняльних конструкцій значною мірою залежить від методичних прийомів, які використовує вчитель.

Першим кроком у вивченні будь-якого граматичного явища є пояснення його сутності й правил побудови, адже саме чітке усвідомлення того, з чим учень має справу, закладає основу для успішного засвоєння матеріалу. Методично доцільно починати навчання порівняльних конструкцій із доступного й логічного визначення, що таке порівняльна конструкція, які її типи виділяють у граматиці, які елементи її складають та які функції вона

виконує в реченні. Вчитель насамперед пояснює, що порівняльна конструкція – це граматична структура, яка виражає відношення подібності чи відмінності між двома об'єктами, діями чи ознаками, допомагає підкреслити характеристику одного об'єкта через зіставлення з іншим. Далі варто окреслити основні типи конструкцій – реальні та ірреальні, стилістично нейтральні та образні – і звернути увагу на те, що вони можуть складатися з головної та порівняльної частин, з'єднаних певними сполучниками чи словами-маркерами. Пояснення доцільно супроводжувати демонстрацією прикладів. На нашу думку доцільно використовувати під час вивчення цієї теми поезії волинських письменників, які, за нашими спостереженнями, містять оригінальні порівняння, алог.: *Он за рікою їх творець вусатий в сорочці полотняній – як святий* (Надія Гуменюк, с. 36); *Цей день, що з-за обрію вибіг, як хлопчик в сорочечці вишитій* (Надія Гуменюк, с. 37); *Спить очерет, немов списи іржаві, поламані у крижаній січі* (Надія Гуменюк, с. 37); *Зимують у римах нудні небеса, як рами в підпільній майстерні* (Петро Коробчук, с. 63); *У всесвіті мікроскопічній трава холодна, немов гіпотетика* (Петро Коробчук, с. 63); *...це серця атрамент, душі перо і катастрофічний фатум, як фосфен* (Петро Коробчук, с. 63); *Ту мову пломінку у мелодійній пісні приніс мені юнак, стрункий, немов стебельце* (Олена Криштальська, с. 85); *А над ними, неначе сторожа, нахилились незримі стожари* (Микола Мартинюк, с. 113); *Пам'ять роду йому дорога, мов остання життєва дорога* (Микола Мартинюк, с. 114); *Сплітались у дитячі сни стежки, де води Сарни чисті, як струмки* (Володимир Місюра, с. 121).

Особливо важливо під час пояснення звернути увагу на модальність порівняльних конструкцій, адже вони можуть виражати як реальні, так і ірреальні відношення, що впливає на вибір слів та граматичних форм. Вчитель також повинен детально пояснити типи сполучників, які поєднують частини конструкції, порядок слів, особливості узгодження підмета й присудка, щоб уникнути поширених помилок. Наприклад, можна порівняти речення, що виражають реальну подібність *І сонце, як щит похмурий, викорчується з*

дібров (Надія Гуменюк, с. 35); *І болото – як море посеред села! І вода в ньому, певно свячена...* (Ніна Горик, с. 25); *У того – рана пекуча. Нестерпна, як в нозі колючка. Коштовна, як шлюбна обручка* (Ніна Горик, с. 27); *Вільна, як вітер, душа моя у вишиванці тішиться і розкошує в полоні краси* (Ніна Горик, с. 28), із образним варіантом: *Немислиме видиво світла незаймано-чисто тепліє, немов благословення Молитва, неначе Всевишнього мрія* (Віктор Вербич, с. 13); *Душе сопілчина – Мавчина чи Лукашева? Наче причудна, до тебе бреду навмання* (Ніна Горик, с. 23); *Променисто-бджолина світлотінь. Мов Шевченка світи незабутні, які виплекав на полотні* (Віктор Вербич, с. 13); *У долонях гаю скупаю душу, наче немовля* (Євгенія Назарук, с. 135); *О думи... Повисли, мов хмари сумні* (Микола Онуфрійчук, с. 143), звертаючи увагу учнів на відмінності реченнєвих конструкцій, на цікаві порівняння, що властиві для поетичної мови.

Ілюстрування правил варто здійснювати за допомогою таблиць, схем і діаграм, які роблять матеріал наочним, полегшують його сприйняття й запам'ятовування. Такі візуальні матеріали допомагають систематизувати інформацію, показати закономірності й відмінності між типами конструкцій. Наприклад, вчитель може скласти таблицю, де в одному стовпчику подані приклади реальних конструкцій із нейтральними сполучниками («як»), а в іншому – ірреальних із образними й емоційно забарвленими сполучниками («мов», «наче», «ніби»), при цьому додати позначки про стилістичне забарвлення кожного варіанта. Такий підхід робить пояснення доступним і логічним, дозволяє учням легко орієнтуватися в матеріалі та створює міцну основу для подальших практичних занять.

Варто наголосити, що в художніх творах порівняння часто побудовані на символічних чи метафоричних образах, що притаманні конкретній культурі, алог.: *Хоч сонце підійде й порадує теплом, – приречено, немов сльоза у безгомінні, без шурхоту спаду листочок за листком* (Олена Криштальська, с. 90); *Тут козаки, мов крицю, дух кували* (Володимир Місюра, с. 121); *І доля, як одірваний листок, що обірвалась на найвищій ноті* (Володимир Місюра, с. 126);

Мені б до тебе хоч на хвилину, де сходить сонце, немов хлібина (Євгенія Назарук, с. 133); *Тополі край дороги, як прочани, ідуть на прощу аж під купол неба...* (Євгенія Назарук, с. 134); [Псалми] *спадують, як дощ на готику, як листя на сонний храм* (Надія Гуменюк, с. 38).

Важливим і надзвичайно ефективним прийомом закріплення матеріалу є написання учнями власних текстів із використанням порівняльних конструкцій, що дозволяє перейти від пасивного засвоєння правил до їх активного застосування у мовленні. Такі завдання допомагають учням не лише продемонструвати засвоєні знання, а й навчитися організовувати власне висловлювання, підбираючи доречні слова та конструкції відповідно до змісту й стилю. Власні тексти можуть мати різноманітні форми й тематику: це можуть бути короткі описи людей, пейзажів, предметів, де потрібно передати враження й характеристики через порівняння, або більш розлогі есе на довільну тему, де порівняльні конструкції стають засобом аргументації й образності.

Особливо корисними є творчі завдання, що спонукають учнів мислити нестандартно й використовувати вивчені конструкції в оригінальних контекстах. Наприклад, вчитель може запропонувати написати мініатюру чи невеличку розповідь, у якій потрібно обов'язково вжити щонайменше десять різних порівняльних конструкцій, причому вони мають бути різних типів – як реальних, так і ірреальних, як нейтральних, так і образних. Такі завдання не лише перевіряють знання правил, а й розвивають мовленнєву креативність, вміння варіювати виражальні засоби, підбирати найбільш влучні й стилістично доречні варіанти для конкретної ситуації спілкування.

Крім того, написання власних текстів формує в учнів навички редагування й самоаналізу: перечитуючи написане, вони навчаються помічати й виправляти власні помилки, оцінювати влучність використаних конструкцій, підбирати більш виразні й точні порівняння. Такі вправи також підвищують впевненість у власних силах, оскільки дають можливість відчувати себе не лише виконавцем правил, а й активним творцем мовлення, здатним вільно й природно висловлювати свої думки за допомогою порівняльних конструкцій. У

результаті учні засвоюють не тільки формальні правила, а й набувають умінь гнучко й творчо застосовувати їх у реальному мовленні, що є ключовою метою навчального процесу.

Отже, ефективне вивчення порівняльних конструкцій можливе лише за умови різноманітності методичних прийомів і виваженого їх поєднання відповідно до цілей уроку, рівня підготовки учнів та умов навчального процесу. Поєднання пояснення з ілюстративним матеріалом, текстами, ігровими і творчими завданнями, а також використання сучасних цифрових технологій дозволяє забезпечити повноцінне засвоєння матеріалу, підвищує мотивацію учнів і сприяє формуванню в них здатності вільно й доречно вживати порівняльні конструкції.

Висновки до розділу 2

Порівняння є одним із найважливіших засобів побудови образного мовлення, а також інструментом розвитку асоціативного та аналітичного мислення. Їхнє детальне вивчення сприяє формуванню ключових комунікативних умінь, збагаченню активного словника школярів, розвитку логічного мислення, креативності, а також естетичного сприйняття навколишнього світу через мову.

Здатність правильно виявляти, аналізувати та створювати порівняльні конструкції не лише збагачує мовлення, але й дозволяє учням ефективніше формулювати свої думки, точно передавати емоційні стани, оцінювати явища і об'єкти. Правильне методичне забезпечення навчання порівняльних конструкцій має бути зорієнтоване на вікові та психологічні особливості школярів. Для молодших учнів доречно використовувати наочність, емоційно забарвлені приклади, ігрові форми роботи, які сприяють спонтанному розумінню схожості та відмінностей між об'єктами. Для учнів середньої та старшої школи акцент робиться на свідоме застосування логічних операцій порівняння, аналізу та узагальнення.

Успішність навчального процесу вивчення порівняльних конструкцій забезпечує правильний добір і комбінація методів відповідно до етапів оволодіння навичкою (від репродуктивного засвоєння базових понять до творчого використання у власних висловлюваннях), урахування мотиваційних і емоційних чинників, широке застосуванням сучасних освітніх технологій (мультимедійні презентації, інтерактивні платформи, алогани діяльність), створення умов для самовираження та творчого зростання кожного школяра.

Вивчення порівняльних конструкцій у школі – це не лише формування граматичних навичок, а й розвиток важливих когнітивних, комунікативних, емоційних і естетичних компетентностей, які є запорукою мовленнєвої культури та креативності сучасної молоді особистості.

РОЗДІЛ 3. МЕТОД ЕКСПЕРИМЕНТУ В ОПАНУВАННІ ПОРІВНЯЛЬНИМИ КОНСТРУКЦІЯМИ У ЗЗСО

3.1. Результати дослідження в опануванні порівняльними конструкціями у ЗЗСО

Одним із ключових завдань шкільної мовної освіти є формування граматичної компетентності учнів, що включає вміння правильно та доречно використовувати різні граматичні структури в усному й писемному мовленні. Особливої уваги в цьому процесі заслуговують порівняльні конструкції, які є важливим засобом вираження думок, створення образності й логічної зв'язності висловлювань. Щоб визначити рівень сформованості навичок вживання порівняльних конструкцій серед учнів закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО), було проведено емпіричне дослідження.

Мета дослідження полягала у виявленні рівня сформованості знань і вмінь учнів ЗЗСО щодо порівняльних конструкцій, визначенні типових помилок та окресленні напрямів удосконалення методики їх вивчення.

Для досягнення цієї мети було поставлено такі завдання:

- 1) з'ясувати, наскільки учні розуміють сутність і функції порівняльних конструкцій;
- 2) дослідити рівень їхньої здатності впізнавати, аналізувати та створювати такі конструкції;
- 3) визначити поширені типи помилок у вживанні порівнянь;
- 4) оцінити вплив різних методичних прийомів на результати навчання.

Дослідження проводилося на базі Комунального закладу загальної середньої освіти «Луцький ліцей №9», розташованого у м. Луцьк. У дослідженні взяли участь 37 учнів 8–9 класів, які вивчають українську мову за типовими освітніми програмами. Така вибірка забезпечила можливість простежити рівень сформованості навичок володіння порівняльними конструкціями саме на завершальному етапі базової середньої освіти, коли учні

вже опанували основні граматичні явища та мають достатній словниковий запас для побудови власних висловлювань.

Робота була організована у три послідовні етапи, кожен із яких мав чітку мету й завдання. Перший етап передбачав вивчення теоретичного матеріалу.

Другий, діагностичний етап, був спрямований на визначення початкового рівня знань і вмінь учнів. На цьому етапі учням пропонували тести, що містили питання на визначення порівняльних конструкцій, розпізнавання їх у тексті, вибір правильних сполучників та виправлення помилок. Крім того, здобувачі освіти виконували письмові завдання, у яких мали самостійно скласти кілька речень або короткий опис із використанням порівняльних конструкцій. Результати цього етапу дозволили виявити типові помилки та проблемні місця у засвоєнні матеріалу, а також розподілити учнів за рівнями підготовленості.

На третьому етапі було здійснено розробку рекомендацій щодо вивчення порівняльних конструкцій на нестандартних уроках. На основі аналізу та результатів діагностики було підготовлено низку методичних рекомендацій, що передбачають використання нестандартних форм навчальних занять, таких як інтегровані уроки, уроки-ігри, уроки-дослідження, алогани завдання та рольові ігри. У цих рекомендаціях акцентовано увагу на підвищенні мотивації учнів, розвитку їхньої творчості, формуванні критичного мислення та мовленнєвої активності через залучення до активної пізнавальної діяльності та створення комунікативно значущих ситуацій.

Завдяки чіткій організації роботи за трьома етапами вдалося отримати комплексне бачення проблеми, оцінити рівень підготовленості учнів, визначити ефективні методи й запропонувати шляхи їх практичної реалізації, що й стало підсумком проведеного дослідження.

Результати виконання першого завдання показали, що більшість учнів упевнено впоралися з ним: 29 із 37 опитаних (78%) обрали правильну відповідь. Це свідчить про достатнє розуміння учнями ознак порівняльних конструкцій та вміння знаходити їх у запропонованих прикладах. Проте певна частина учнів допустила помилки, вибравши інші варіанти. Так, 4 учні (11%) вказали варіант

а) *«Сонце сідає за горизонт»*, що є звичайним описовим реченням без порівняння. Ще 2 учні (5%) віддали перевагу варіанту в) *«Ми довго чекали на початок уроку»*, і стільки ж – 2 учні (5%) – вибрали варіант г) *«У кімнаті було тихо й затишно»*, які також не містять жодної порівняльної конструкції.

Такий розподіл відповідей свідчить про те, що хоча більшість учнів добре орієнтуються у визначенні порівняльних конструкцій, у частини з них виникають труднощі з розпізнаванням прихованих ознак порівняння та зіставлення об'єктів. Це підкреслює доцільність подальшої роботи над закріпленням умінь чітко виділяти порівняльні частини речення, звертати увагу на наявність сполучників порівняння й розуміти роль образних елементів у висловлюванні.

Результати виконання другого завдання свідчать про те, що переважна більшість учнів правильно визначила відповідь: 30 із 37 опитаних (81%) обрали правильний варіант г). Це свідчить про добре розуміння учнями специфіки сполучників, що вводять порівняльні конструкції, та вміння відрізняти їх від сполучників з іншими значеннями, зокрема протиставними.

Водночас 7 учнів (19%) помилилися, обравши інші варіанти. Так, 3 учні (8%) вказали варіант а) як, що є найуживанішим сполучником у порівняльних конструкціях. Ще 2 учні (5%) обрали б) мов і 2 учні (5%) – в) ніби, які так само активно використовують для вираження порівнянь.

Такий розподіл відповідей засвідчує, що хоча більшість учнів добре орієнтується в темі й вміє визначати сполучники, характерні для порівняльних конструкцій, частина школярів ще не до кінця усвідомлює функційну різницю між сполучниками, особливо коли йдеться про протиставні та образні порівняльні вирази. Це підкреслює потребу в додаткових вправах на розрізнення сполучників і вживання їх у правильних контекстах (рис. 1).

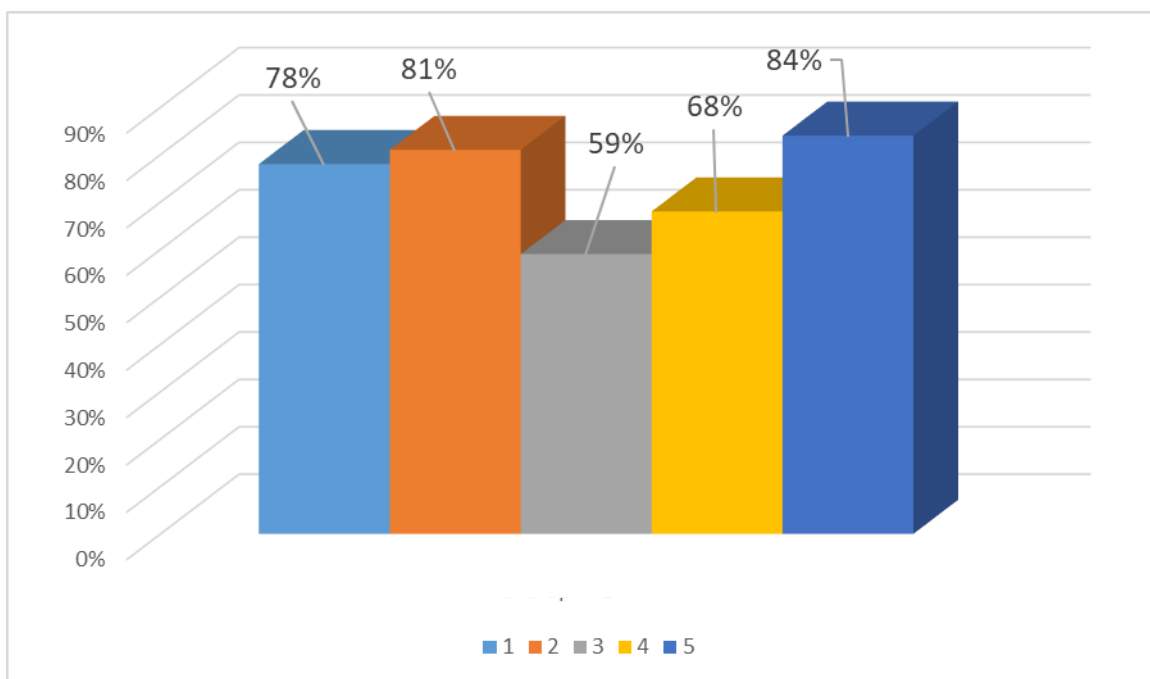

Рис. 1. Результати визначення правильних відповідей під час тестування.

Результати третього завдання показали, що більшість учнів змогли правильно визначити вид конструкції: 22 із 37 опитаних (59%) обрали правильний варіант а). Це свідчить про базове розуміння учнями відмінностей між реальними й ірреальними порівняннями, а також уміння помічати ключові ознаки реальності описуваної ситуації.

Проте значна частина учнів допустила помилки. Так, 7 учнів (19%) вказали варіант б) ірреальна, що свідчить про певну плутанину між реальними й ірреальними образами, можливо через асоціацію машини з чимось неживим і незвичайним. Ще 5 учнів (14%) обрали варіант в) порівняльна метафора, помилково сприйнявши порівняння за метафору, хоча у реченні чітко присутній порівняльний сполучник мов. Нарешті, 3 учні (8%) зазначили, що порівняння відсутнє, що свідчить про відсутність уважності або нерозуміння ролі сполучника *мов*.

Отже, хоча більшість школярів правильно розпізнають реальні порівняльні конструкції, результати показали, що близько 40% учнів ще не достатньо впевнено розрізняють їх від ірреальних чи метафоричних образів. Це підкреслює необхідність більшої кількості прикладів і вправ, спрямованих саме на відпрацювання навичок визначення видів порівняльних конструкцій.

Результати показали, що більшість учнів успішно впоралися із четвертим завданням: 25 із 37 (68%) обрали правильний варіант. Це свідчить про те, що понад дві третини школярів володіють умінням розпізнавати порушення в побудові порівняльних конструкцій, звертаючи увагу на обов'язкові складові, такі як сполучник і логічне завершення порівняння.

Водночас 12 учнів (32%) припустилися помилок. Так, 4 учні (11%) вказали варіант а) *Він сильний, як лев*, вбачаючи, ймовірно, стилістичну банальність, але не помічаючи, що з граматичного погляду конструкція правильна. Ще 3 учні (8%) обрали варіант б) *Вона співала, немов пташка*, й 5 учнів (14%) – в) *Він біг швидше, ніж заєць*, помилково сприйнявши їх як некоректні.

Результати завдання показали, що більшість учнів здатні правильно визначити помилки у побудові порівняльних конструкцій, проте близько третини ще мають труднощі в розрізненні стилістичних і граматичних ознак правильності таких конструкцій. Це підкреслює необхідність додаткових вправ, спрямованих на відпрацювання навичок побудови й редагування порівняльних речень.

Результати виконання п'ятого завдання засвідчили, що абсолютна більшість учнів упоралися з ним успішно: 31 із 37 учнів (84%) обрали правильний варіант. Це свідчить про те, що учні добре знають основний сполучник, який вводить порівняльні конструкції, і впевнено використовують його у відповідних ситуаціях.

Разом із тим 6 учнів (16%) обрали неправильні варіанти. Зокрема, 2 учні (5%) віддали перевагу варіанту б) і, помилково сприйнявши його як можливе сполучення двох частин речення. Ще 3 учні (8%) обрали варіант в) *коли*, можливо, через асоціацію зі схожими конструкціями часу, а 1 учень (3%) вибрав варіант г) *якщо*, що свідчить про плутанину між умовними й порівняльними сполучниками.

Результати цього завдання засвідчують високий рівень засвоєння учнями ключового сполучника *як* для побудови порівняльних конструкцій, але також

вказують на необхідність ще раз наголосити на відмінностях між сполучниками різних граматичних значень і тренувати вміння вибирати їх у конкретному контексті.

У завданні, де потрібно було прочитати текст і виписати з нього всі порівняльні конструкції, результати виконання свідчать, що лише трохи більше половини учнів змогли впоратися із завданням на відмінно: 19 із 37 (51%) виписали всі чотири порівняльні конструкції. Це показує, що половина школярів уважно прочитали текст, змогли розпізнати всі образні порівняння й правильно їх виділити (рис. 2).

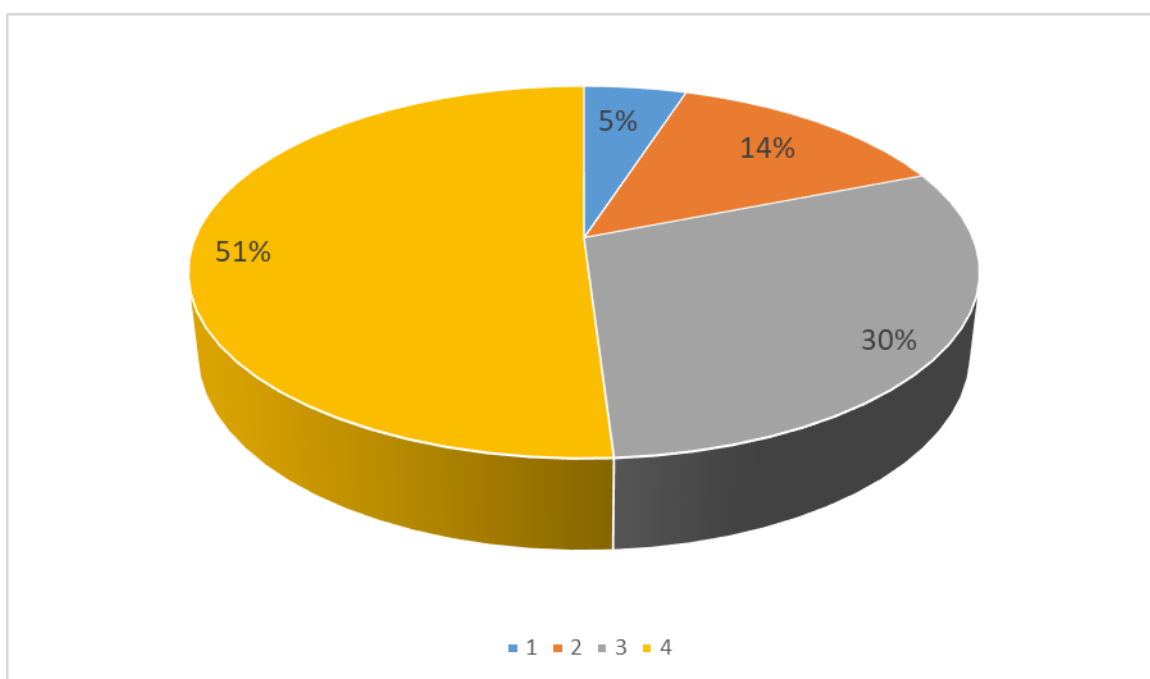

Рис. 2. Результати пошуку порівняльних конструкцій

Ще значна частина учнів – 11 осіб (30%) – знайшли й виписали лише три конструкції, припустивши пропуску однієї з них. Імовірно, вони не помітили менш очевидного порівняння або сплутали його з описовою деталлю. 5 учнів (14%) виписали лише дві конструкції, що свідчить про більші труднощі у сприйнятті тексту й недостатню уважність до сполучників порівняння (*мов, немов, як*). І лише 2 учні (5%) змогли знайти менше ніж дві конструкції, що свідчить про серйозні прогалини в умінні розпізнавати порівняльні образи.

Результати показали, що більшість учнів уже володіють навичками знаходження порівняльних конструкцій у тексті, але близько половини з них

усе ще потребують додаткових тренувань, щоб навчитися помічати всі конструкції без винятку та впевнено їх визначати.

Наступне завдання було направлене на пошук і виправлення помилки у побудові порівняльних конструкцій. Результати виконання завдання показали, що 20 учнів (54%) змогли знайти й правильно виправити всі помилки. Це означає, що більше половини школярів добре орієнтуються у типових помилках, розуміють необхідність використання сполучників порівняння й дотримання граматичної й семантичної узгодженості образів (рис. 3).

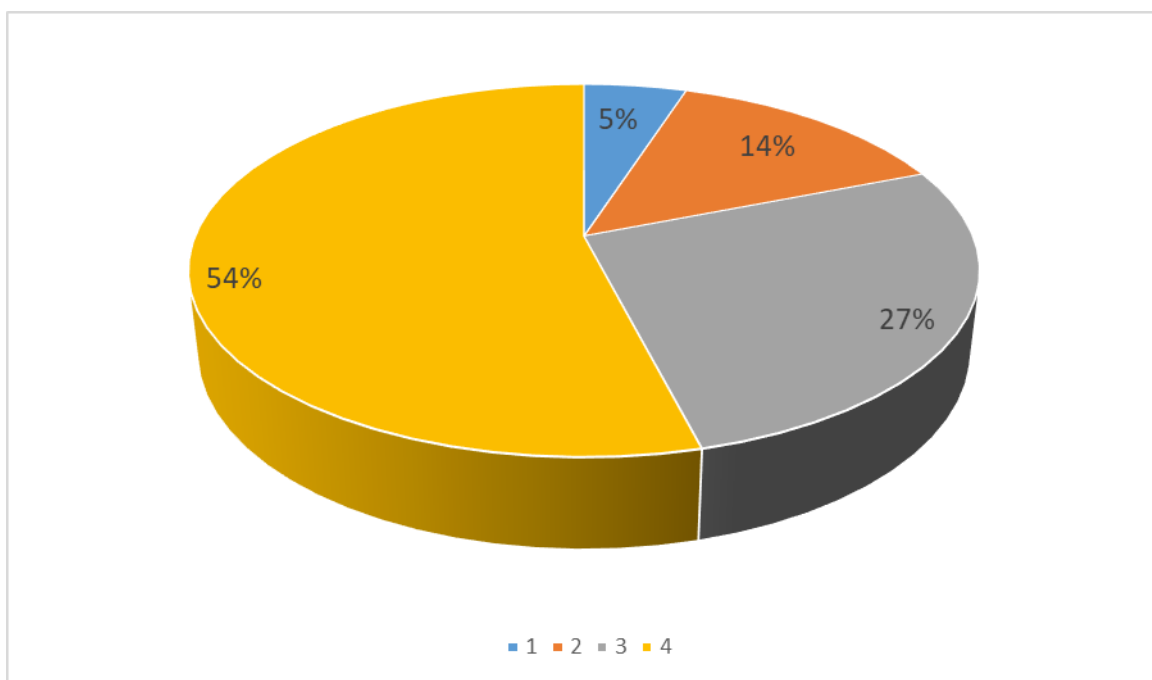

Рис. 3. Результати виправлення помилок у побудові порівняльних конструкцій.

Ще 10 учнів (27%) знайшли й виправили три з чотирьох помилок, що може свідчити про уважність, але певні труднощі з менш очевидними помилками, наприклад, у варіанті з хижий, де потрібно замінити прикметник на іменник. 5 учнів (14%) виправили лише дві помилки, а 2 учні (5%) – менше ніж дві, що свідчить про недостатнє розуміння сутності конструкцій та їхніх складових. Завдання засвідчило, що майже половина учнів потребує додаткових вправ, щоб навчитися уважно перевіряти кожную частину порівняльної конструкції, уникати кальок, порушень узгодження та неточних

образів. При цьому більшість уже демонструють базове вміння знаходити помилки й виправляти їх у типових випадках.

У завданні, де учням потрібно було написати 3-4 речення з порівняльними конструкціями, різних за типами (реальні й ірреальні), оцінювалася не лише наявність самих конструкцій, а й їхня правильність і різноманітність. Результати показали, що найбільша частина учнів – 23 із 37 (62%) – впоралася із завданням повністю: усі написані речення були граматично правильними, доречними за змістом, і різними за типами, тобто включали і реальні, і ірреальні порівняння. Це свідчить про добрий рівень знань і розуміння теми, а також про здатність творчо використовувати різні види конструкцій. Ще 10 учнів (27%) написали 2-3 правильні речення, що також є позитивним результатом, хоча в деяких випадках конструкції повторювалися за типом або мали невеликі недоліки, наприклад, шаблонність чи неточність образів. Найменша група – 4 учні (11%) – змогла скласти лише 1-2 правильні речення, що свідчить про певні труднощі з розумінням різниці між типами конструкцій або з формулюванням їх у власному мовленні. Завдання показало, що більшість учнів уже мають навички правильно будувати й урізноманітнювати порівняльні конструкції у власних висловлюваннях, але близько 40% ще потребують додаткових вправ, щоб навчитися уникати повторів і впевнено застосовувати як реальні, так і ірреальні конструкції у різних контекстах.

У завданні, де учням було запропоновано написати короткий опис пейзажу або людини (5-6 речень) із використанням не менше трьох порівняльних конструкцій, оцінювалися повнота виконання, правильність і доречність уживаних конструкцій. Результати продемонстрували, що 21 учень (57%) успішно впорався із завданням: здобувачі освіти написали повноцінний текст, що складався з 5-6 речень, містив не менше трьох порівняльних конструкцій, які були граматично правильними, стилістично доречними та різними за типами. Це свідчить про достатньо високий рівень засвоєння матеріалу та вміння творчо застосовувати знання в письмовому мовленні. Ще

12 учнів (32%) використали у своїх текстах 2–3 порівняльні конструкції, але допустили певні помилки – наприклад, пропустили сполучник, неправильно узгодили частини речення або підібрали невдалий образ. Це свідчить про загальне розуміння теми, але потребу в додатковому тренуванні, щоб уникати типових граматичних і стилістичних хиб. Найменша група – 4 учні (11%) – використала менше ніж дві порівняльні конструкції, що свідчить про труднощі із завданням, недостатнє розуміння його умов або низький рівень сформованості навичок створення таких конструкцій у власних висловлюваннях.

Загалом результати демонструють, що понад половина учнів упевнено володіє навичками написання описових текстів із порівняльними конструкціями, а близько 40% ще потребують додаткових пояснень і практики для вдосконалення вміння складати тексти з достатньою кількістю граматично й стилістично правильних порівнянь. Більшість учнів (75%) впевнено розпізнають порівняльні конструкції у текстах і добре орієнтуються в основних сполучниках, за допомогою яких такі конструкції утворюються. Це свідчить про достатньо високий рівень засвоєння базових знань з теми й уміння визначати характерні ознаки порівнянь. Водночас завдання на визначення виду конструкцій (реальна чи ірреальна) та на виправлення помилок є складнішими для учнів. Тут результати були трохи слабшими, оскільки частина школярів плутала види порівнянь або не завжди помічала граматичні та стилістичні неточності у побудові конструкцій. Це свідчить про те, що хоча загальні поняття добре засвоєні, питання типології та редагування ще потребують додаткового опрацювання.

Понад половина учнів не лише змогли виконати письмові завдання без грубих помилок, а й творчо й грамотно сформулювали власні вислови з використанням порівняльних конструкцій. Учні демонстрували вміння добирати образні й різнопланові порівняння, дотримуючись правил і стилістичних вимог. Це показало, що практичне застосування знань, особливо у

творчих завданнях, у більшості випадків є на достатньо високому рівні й мотивує учнів розвивати свої вміння далі.

Результати свідчать про те, що базові навички й знання з теми «Порівняльні конструкції» сформовані в учнів досить добре, проте важливо звернути увагу на практичні завдання з більш складними аспектами – розмежування видів порівнянь і корекція помилок – для підвищення загальної мовної компетентності.

3.2. Рекомендації до вивчення порівняльних конструкцій під час нестандартних уроків

У навчальний процес доцільно впроваджувати нестандартні форми уроків, які сприяють розвитку креативності, підвищенню мотивації та кращому закріпленню матеріалу.

Урок-гра є однією з найбільш ефективних форм організації навчального процесу, яка дозволяє активізувати увагу учнів, підвищити їхню мотивацію та залучити до роботи всіх без винятку, створивши атмосферу співпраці й здорового суперництва. Такий урок відрізняється від традиційного тим, що навчальні завдання подаються у формі гри, де учні не лише виконують вправи, а й змагаються, взаємодіють і отримують задоволення від самого процесу навчання [20; 47, с. 111–114].

Для вивчення порівняльних конструкцій на уроках української мови особливо доречно використовувати дидактичні та рольові ігри, що розвивають мовленнєву активність, увагу й вміння застосовувати знання в нестандартних ситуаціях. Наприклад, **гра «Знайди порівняння»** передбачає поділ класу на команди. Учням роздають однакові тексти або уривки з різних творів. Завдання команд – за обмежений час знайти в тексті якомога більше порівняльних конструкцій або, за іншим варіантом, скласти власні приклади на задані теми. Перемагає команда, яка знайшла чи склала найбільшу кількість правильних

конструкцій. Ця гра розвиває спостережливість і вчить швидко орієнтуватися в тексті.

Ще однією цікавою грою є **«Відгадай образ»**. Учасник гри один з учнів зачитує порівняльну конструкцію, але не називає об'єкт порівняння, залишаючи його невідомим, наприклад: *«Він рішучий, як...»*, або *«Вона ніжна, мов...»*. Інші учні мають запропонувати свої варіанти й відгадати, що саме мав на увазі той, хто зачитував конструкцію. Така гра стимулює творче мислення, допомагає пригадати багатство мовних образів та розвиває асоціативне мислення.

Цікавим і захопливим є квест **«Порівняльна скарбничка»**. У класі розвішують або розкладають картки, на яких написані початки й кінцівки різних порівняльних конструкцій. Завдання учнів – знайти відповідні пари карток і правильно поєднати їх. Наприклад, на одній картці написано *«Холодний, як...»*, а на іншій – «лід». Це завдання розвиває уважність, тренує пам'ять та допомагає краще запам'ятати сталі вирази й звороти.

Такі ігри сприяють не лише глибшому засвоєнню матеріалу, а й формують навички роботи в команді, навчають дотримуватися правил, швидко реагувати та творчо мислити. Урок-гра допомагає створити позитивну атмосферу на уроці, зняти напругу й стимулювати учнів до активної участі в навчальному процесі, що особливо важливо при вивченні складних граматичних явищ, таких як порівняльні конструкції.

Урок-дослідження – це форма навчального заняття, яка передбачає активну пізнавальну діяльність учнів, орієнтовану на самостійне відкриття знань, узагальнення закономірностей і формулювання правил. Такий урок дозволяє не лише засвоїти матеріал, а й розвивати критичне мислення, вміння аналізувати, робити висновки та співпрацювати в групі. Урок-дослідження з теми «Порівняльні конструкції» потрібно алогани ати як невелике мовне дослідження, у ході якого учні, працюючи в групах, отримують різні тексти: уривки з художніх творів, газетні статті, рекламні алогани, фрагменти діалогів тощо. Завдання учнів полягає в тому, щоб уважно прочитати ці тексти,

виписати з них усі порівняльні конструкції, визначити їхній вид (реальні чи ірреальні, нейтральні чи образні) та пояснити роль кожної з них у контексті – чи підсилює вона виразність, створює образність, передає емоційний стан тощо.

Учні самостійно працюють із матеріалом, зіставляють приклади, намагаючись відшукати закономірності й зробити узагальнення щодо вживання різних сполучників, типів порівнянь, правил побудови конструкцій. Наприкінці роботи кожна група презентує свої висновки й формулює власними словами правила, які підтверджують знайдені приклади. Такий підхід дозволяє учням відчувати себе «дослідниками мови», що підвищує зацікавленість темою та сприяє кращому запам'ятовуванню матеріалу.

Дуже корисним елементом уроку-дослідження є також проведення міні-дослідження про поширені помилки, які учні часто допускають під час вживання порівняльних конструкцій. Для цього викладач заздалегідь готує зразки речень із типовими помилками, а завдання учнів – знайти й виправити їх, пояснивши причину. Важливо, щоб після виконання завдання відбулося колективне обговорення результатів: які помилки виявилися найпоширенішими, чому їх допускають, як їх уникнути в майбутньому.

Такий формат уроку допомагає учням не лише запам'ятати правила й зрозуміти, як функціонують порівняльні конструкції, але й формує навички аналітичного підходу до тексту, вміння помічати й усувати недоліки у власному мовленні. Урок-дослідження створює умови для активної участі кожного учня й формує відповідальне ставлення до власних знань.

Урок-проект є сучасною формою організації навчального процесу, яка передбачає виконання учнями певного творчого завдання з подальшою його презентацією та обговоренням у класі. Такий підхід дає змогу не лише закріпити знання граматичних правил і навички правильного використання порівняльних конструкцій, а й розвивати естетичне чуття мови, креативність, вміння працювати в команді та презентувати результати своєї роботи.

У межах уроку-проекту з теми «Порівняльні конструкції» учням пропонують підготувати невеликий творчий проєкт на вибір. Один із варіантів

– створення колажу з фотографій або малюнків, який супроводжується підписами у вигляді порівняльних конструкцій. Наприклад, фото зимового пейзажу може мати підпис: «Білий, як сніг», а портрет усміхненої дівчини – «Сяє, мов сонце». Такий колаж може бути виконаний як на папері, так і в цифровому форматі, що дозволяє поєднати навчання з розвитком навичок роботи з мультимедійними засобами.

Ще один варіант завдання – складання міні-збірки поетичних рядків, у яких використано порівняльні конструкції. Учні можуть самостійно створювати вірші або добирати приклади з української літератури, які їм найбільше подобаються. Потім збірку можна оформити у вигляді невеличкої книжечки або презентації. Одним із творчих завдань є пропозиція підготувати презентацію на тему «Найяскравіші порівняння в українській літературі», де учні аналізують твори відомих авторів, виділять найбільш влучні й образні порівняння, визначають їхню роль у тексті та поділяться власними спостереженнями. Така робота стимулює інтерес до літературної спадщини та дає змогу побачити, як граматичні конструкції оживають у мистецьких текстах.

Урок-проект створює умови для активного залучення учнів у процес навчання, спонукає їх мислити нестандартно, розвиває естетичне відчуття мови та вміння передавати свої думки образно й точно. Крім того, він допомагає сформувати вміння планувати свою роботу, узгоджувати її з однокласниками (у разі роботи в групі) та презентувати результат у доступній і цікавій формі. Такий підхід показує учням, що граматичні явища – це не лише правила й терміни, а й інструмент для створення яскравих, емоційних висловлювань, які роблять мову виразною й живою.

Інтегрований урок із літератури та української мови – це ефективна форма навчання, що поєднує в собі мовний та літературний матеріал, дозволяючи учням не лише вивчати граматичні явища, а й бачити їх у художньому контексті, відчувати естетику слова й усвідомлювати стилістичну роль мовних засобів. Такий урок особливо доречний для вивчення

порівняльних конструкцій, адже саме художні тексти рясніють яскравими й виразними образними порівняннями.

Під час інтегрованого уроку учні отримують завдання проаналізувати уривки з віршів чи прозових творів українських авторів, знайти в них порівняльні конструкції, визначити їхній вид (реальна чи ірреальна, нейтральна чи образна), функції (описова, емоційна, стилістично-виражальна) та пояснити, як вони впливають на сприйняття твору. Наприклад, учні можуть досліджувати, як порівняння підкреслюють красу природи, передають почуття героя чи створюють певний настрій.

Наступним етапом уроку є творче завдання: за мотивами прочитаного твору учні складають власні порівняльні образи. Це може бути короткий опис пейзажу, героїв чи емоцій, у якому вони використовують щонайменше кілька різних порівняльних конструкцій, орієнтуючись на стиль та атмосферу оригінального тексту. Наприклад, після читання поезії волинської письменниці Ніни Горик про весну:

Весна йде.

Пташині стріли

Вже небо перехрестили

І, наче локатор, крило

Нащупує рідне тепло.

Я заздрю птахам – з причини,

Що мають природу горду,

Що вірні гнізду, і роду,

І співам своїм височинним...

Я заздрю птахам завжди.

А найбільше, коли над миром

Летять чорно-ьбілим пунктиром

І знають:

Чому і куди (Ніна Горик, с.21) учні складають власні порівняння, які відображають їхнє бачення пробудження природи. Урок такого типу дає змогу

учням відчутти красу й виразність рідної мови, усвідомити, що граматичні конструкції – це не лише формальні правила, а й живі засоби художнього зображення, які наповнюють текст емоціями й змістом. Крім того, він розвиває навички аналізу, творчого мислення та вміння створювати власні образи, що робить мовлення учнів більш образним, багатим і виразним.

На кожному нестандартному уроці доцільно обов'язково відводити час для написання власних творчих текстів, оскільки саме така діяльність дозволяє учням закріпити знання й уміння, отримані під час аналізу, гри чи дослідження, і застосувати їх на практиці. Це можуть бути короткі мініатюри, описи природи, людей чи подій, а також невеличкі есе на задану або вільну тему. Важливо, щоб у таких роботах обов'язково були використані різні види порівняльних конструкцій – як реальні, так і ірреальні, як нейтральні, так і образні, що допоможе учням краще відчутти відмінності між ними й навчитися вільно ними користуватися.

Отже, написання власних текстів із використанням різних видів порівняльних конструкцій має стати важливою складовою кожного нестандартного уроку, адже воно дозволяє учням не лише закріпити теоретичні знання, а й розвинути навички творчого письма, зробити свої висловлювання живими й художньо привабливими.

Висновки до розділу 3

Дослідження, яке проводилося на базі Комунального закладу загальної середньої освіти «Луцький ліцей №9», мало три послідовні етапи, кожен із яких мав чітку мету й завдання. Перший етап передбачав вивчення теоретичного матеріалу. Другий, діагностичний етап, був спрямований на визначення початкового рівня знань і вмінь учнів. На третьому етапі було здійснено розробку рекомендацій щодо вивчення порівняльних конструкцій на нестандартних уроках. Завдяки чіткій організації роботи за трьома етапами

вдалося отримати комплексне бачення проблеми, оцінити рівень підготовленості учнів, визначити ефективні методи й запропонувати шляхи їх практичної реалізації.

У навчальний процес доцільно впроваджувати нестандартні форми уроків, зокрема, урок-гра, урок-дослідження, урок-проект, інтегрований урок, які сприяють розвитку креативності, підвищенню мотивації та кращому закріпленню матеріалу.

ВИСНОВКИ

Порівняльні конструкції є однією з найдавніших, універсальних і водночас найвиразніших форм мовного вираження, яка бере свій початок ще на ранніх етапах розвитку комунікації. Їхня ключова функція – встановлення подібності між об'єктами, явищами чи станами – відіграє фундаментальну роль у процесі пізнання, осмислення й категоризації навколишнього світу. Саме завдяки порівнянням мова набуває гнучкості, образності, емоційної насиченості, що значно підвищує її виражальні можливості й робить спілкування не лише інформативним, а й художньо-естетичним.

Порівняльні конструкції виконують важливі когнітивні, комунікативні й стилістичні функції. Вони допомагають деталізувати характеристики предметів, створювати нові смисли й увиразнювати мовлення як у побутових, так і в художніх текстах. Особливо повно їхню роль виявлено в художньому тексті, де порівняння не лише передають емоційні стани й настрої героїв, а й формують культурно марковані образи, що відображають національну й особистісну картину світу.

Сучасні дослідження засвідчують багатогранність порівняльних конструкцій та різноманіття підходів до їхнього вивчення – від синтаксичного й семантичного до когнітивного й культурологічного. Їхня класифікація охоплює різні аспекти: за характером подібності (реальні, уявні, гіпотетичні), за структурою (прості, розгорнуті, складнопідрядні), за функціями (описові, експресивні, аргументативні). Кожен із цих аспектів дає змогу глибше зрозуміти специфіку порівнянь та їхню роль у мовленні.

Вивчення порівняльних конструкцій має надзвичайно важливе значення для розвитку учнів як у мовленнєвій, так і в когнітивній, емоційній та естетичній сферах. Вивчення порівняльних конструкцій активізує складні пізнавальні процеси – зіставлення, аналіз, узагальнення, абстрагування й синтез – і сприяє формуванню критичного та рефлексивного мислення. Водночас воно

розвиває мовну компетентність, збагачує словниковий запас, формує вміння точно й виразно передавати думки.

Завдяки роботі з порівняльними конструкціями учні вчаться не лише бачити й описувати суттєві ознаки предметів і явищ, а й відчувати образність, емоційність та красу мовлення. Такий підхід стимулює мотивацію до навчання, формує естетичне ставлення до мови й виховує потребу в індивідуальному самовираженні. Поєднання когнітивного, мовленнєвого й емоційного аспектів робить процес засвоєння порівняльних конструкцій комплексним і особистісно значущим для учнів, сприяючи гармонійному розвитку їхніх інтелектуальних і творчих здібностей.

Успішне формування в учнів умінь і навичок розпізнавання, аналізу та створення порівняльних конструкцій потребує комплексного методичного підходу, який враховує як лінгвістичні особливості цієї мовної категорії, так і психологічні закономірності розвитку школярів. Порівняльні конструкції поєднують у собі синтаксичні, семантичні та стилістичні характеристики й виконують важливу когнітивну, комунікативну та естетичну функції у мовленні.

Ефективне навчання передбачає поетапну роботу: від ознайомлення з поняттям і прикладами з художніх текстів до аналізу структури порівнянь і функцій, побудови власних висловлювань та розуміння стилістичної виразності та логічної коректності порівнянь. Такий підхід дає змогу сформувати в учнів вміння бачити в тексті не лише поверхневі подібності, а й глибинні аналогії, розвивати образне мислення, мовленнєву гнучкість, критичність та естетичне чуття слова.

Вивчення порівняльних конструкцій у закладах загальної середньої освіти є важливим і багатогранним завданням, яке охоплює мовленнєві, когнітивні, творчі й естетичні аспекти розвитку учнів. Опанування цих конструкцій сприяє формуванню мовленнєвої компетентності, розширенню словникового запасу, розвитку логічного, образного й асоціативного мислення, а також умінь виражати власні думки точно й виразно.

Ефективність навчання залежить від систематичного, поетапного підходу, що враховує вікові та психологічні особливості школярів. Успішне засвоєння порівняльних конструкцій передбачає поєднання різноманітних методів – від пояснювально-ілюстративних до інтерактивних та проблемно-пошукових, – а також залучення художніх текстів, наочних матеріалів і творчих завдань. Особливо важливо формувати в учнів уміння не тільки правильно розпізнавати й будувати порівняння, але й відчувати їхню стилістичну роль, розуміти емоційний і образний потенціал.

Завдяки інтеграції традиційних і сучасних методик, використанню комунікативних ситуацій, рольових ігор, проєктної діяльності та інтегрованих уроків учні вчать сприймати порівняння не лише як граматичну конструкцію, а як потужний засіб творчого самовираження та пізнання світу. Усе це створює умови для всебічного розвитку особистості школяра, збагачення його мовленнєвого досвіду й формування стійкого інтересу до рідної мови та культури.

Проведене дослідження підтвердило, що формування граматичної компетентності, зокрема умінь і навичок розпізнавання, аналізу й створення порівняльних конструкцій, є важливим завданням мовної освіти й значущим чинником розвитку мовленнєвих, когнітивних та творчих здібностей учнів. Більшість школярів (75%) виявили достатнє розуміння сутності й функцій порівняльних конструкцій, упевнено розпізнавали їх у текстах, правильно визначали сполучники й знаходили граматично правильні зразки. Це свідчить про сформованість базових знань та орієнтування в характерних ознаках порівнянь. Водночас результати завдань на визначення видів порівнянь (реальні / ірреальні) та виправлення помилок виявилися дещо слабшими – частина учнів плутала типи конструкцій або не завжди помічала порушення у їхній побудові. Це свідчить про необхідність додаткової роботи над диференціацією порівняльних конструкцій, відпрацюванням логічності й стилістичної виразності висловлювань. Виконання письмових завдань мало високий рівень: понад половина учнів не лише продемонструвала правильність і

різноманітність побудованих конструкцій, а й виявила творчий підхід, добираючи оригінальні й виразні порівняння. Практичне використання знань мотивує учнів до самовираження й розкриває їхній креативний потенціал.

Нестандартні уроки створюють умови для активної участі учнів, підвищують зацікавленість темою та формують більш глибоке й усвідомлене розуміння порівняльних конструкцій. Вони дозволяють учням не лише правильно впізнавати й будувати такі конструкції, а й творчо застосовувати їх у різних видах мовленнєвої діяльності. Запропоновані методичні рекомендації сприятимуть підвищенню якості засвоєння матеріалу та розвитку комунікативних умінь школярів.

Перспективним вважаємо дослідження простих ускладнених конструкцій у ЗЗСО та визначення ефективних методичних підходів до формування синтаксичної компетентності школярів у восьмому класі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранник Д. Х. Порівняльні конструкції в українській мові. *Дослідження з граматики і граматичної стилістики української мови: зб. наук. праць*. Дніпропетровськ : ДДУ, 1980. С. 6–16.
2. Білик О. О., Подоляк З. Р. Образні порівняльні конструкції та способи їх відтворення в українських перекладах (на матеріалі роману Дж. Мартіна «Гра престолів»). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2020. № 46, том 3. С. 124–128.
3. Биков В. Ю. Сучасні завдання цифрової трансформації освіти. *Вісник Кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»*. 2020. №1. С. 27–36.
4. Вакулінська Л. М. Порівняльні конструкції як комунікативний мовний засіб у біблійних текстах. *Науковий вісник ХДУ Серія Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. 2017. №1. С. 44–48.
5. Герман В. В., Кириленко Н. І. Лінгвістичний статус порівняльних синтаксем у структурі простого речення. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2024. №208. С. 112–119.
6. Глазова О. П. Українська мова : підруч. для 8 класу закл. заг. серед. освіти. 2-ге вид., переробл. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2021. 256 с.
7. Головня А. В. Особливості передачі культурного компонента порівняння при перекладі прозових творів Редьярда Кіплінга. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2011. № 9 (220). Ч. II. С. 156–163.
8. Голоюх Л. В. Порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту (на матеріалі сучасної української історичної прози) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. 10.02.01. Київ, 1996. 20 с.
9. Грипас О. Ю. Структура суб'єкта й об'єкта порівняння в українських компаративних конструкціях. *Studia philologica*. 2017. Вип. 9. С. 35–40.
10. Донік О. М. Категорія порівняння в загальнотеоретичному аспекті. *Збірник наукових праць – Матеріали VI Міжнародної науковопрактичної*

інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії». Переяслав-Хмельницький, 2018. С.91–93

11. Донік О. М. Порівняльний зворот як синтаксичний засіб вираження порівняння у простому реченні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2019. № 39. Т. 1. С. 18–21.

12. Донік О. М. Семантико-синтаксичні функції порівняльних сполучників в українській літературній мові : автореф. дис. на здобуття вченого ступеня кандидата філол. наук. Черкаси, 2021. 20 с.

13. Донік О. М. Функційно-стилістичне навантаження порівняльних конструкцій у творах Надійки Гербіш. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2018. № VI (43). Is. 150. С. 19–22.

14. Дуденко О., Шевчук І. Порівняльні конструкції української мови: до методики розрізнення порівнянь при вивченні в основній школі. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2017. Вип. 56. С. 72–80.

15. Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 384 с.

16. Завгородня Л. Л. Відтворення образу порівняння як проблема перекладу англійських порівняльних структур українською мовою. *Мандрівець*. 2013. № 1 (103). С. 68–71.

17. Заборна М. С. Лінгвокогнітивні параметри складнопідрядного порівняльного речення в аспекті світогляду особистості (на матеріалі тексту книги спогадів Ірини Жиленко „Номо feriens”). *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2018. Вип. 68. С. 270–280.

18. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис: монографія. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. 992 с.

19. Єрмоленко С. І., Ішук Г. В. Специфіка порівняльних конструкцій у системі сучасної української літературної мови (на матеріалі прози Юрія Андруховича). *Мова. Свідомість. Концепт*. 2018. № 8. С. 59–61.

20. Ігри на уроках української мови. URL: <https://naurok.com.ua/igri-na-urokakh-ukra-nsko-movi-366954.html>

21. Класифікації методів навчання. URL: <https://studfile.net/preview/5394283/page:12/>
22. Кононенко В. І. Категорія порівняння в лінгвокогнітивному вимірі: постмодерністський художній дискурс. *Українська мова*. 2019. № 3. С. 17–28.
23. Кононенко С. Розвиток компетентнісних якостей особистості на уроках української мови і літератури. *Українська філологія: теоретичні та методичні аспекти вивчення : зб. праць до 100-річчя від дня народження Г. Р. Передрій*. Черкаси : Видавець Іванченко І. С., 2025. С.237–239.
24. Конторчук Г. Структурно-семантичні особливості порівняльних конструкцій в історичній повісті Валерія Шевчука «Розсічене коло». *Волинь–Житомищина*. 2010. № 20. С. 261–270.
25. Коропатніцька Т. П. Моделювання семантичних зв'язків у порівняльних структурах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2020. Вип. 9(77). С. 270–271.
26. Кочерга Є. В. «МОЗКОВИЙ ШТУРМ» як ефективний метод навчання. Вісник Науково-методичного центру навчальних закладів сфери цивільного захисту. 2017. № 7. С. 35–38. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/7036/1/Kocherha%2035-38.pdf>
27. Красовська О. Викладання української мови та літератури: можливості і виклики сьогодення. *Українська філологія: теоретичні та методичні аспекти вивчення : зб. праць до 100-річчя від дня народження Г. Р. Передрій*. Черкаси : Видавець Іванченко І. С., 2025. С. 242–245.
28. Макаренко В. Виклики сьогодення і методика викладання української мови та літератури в ЗЗСО. *Українська філологія: теоретичні та методичні аспекти вивчення : зб. праць до 100-річчя від дня народження Г. Р. Передрій*. Черкаси : Видавець Іванченко І. С., 2025. С. 246–247.
29. Маковецька–Гудзь Ю. А. Семантичні типи українських художніх порівнянь. *Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. пр.* 2009. Вип. 26. С. 210–213.

30. Марчук О. Порівняльні сполучники і модальні частки в сучасній українській мові. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип.35. С.169–173.
31. Мацько Л. І., Сидоренко О. М. Стилїстика української мови. Київ : Вища школа , 2003. 462 с.
32. Межов О. Г. Порівняльні синтаксеми і підрядні конструкції в поетичних творах Лесі Українки. *Леся Українка і сучасність : зб. наук. пр. / Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, Волин. н.-д. центр вивчення творчості Лесі Українки, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка НАН України*. Луцьк, 2006. Т. 3. С. 291–301.
33. Методи навчання та їх класифікація. URL: [https:// osvita.ua/ school/ method/780/](https://osvita.ua/school/method/780/)
34. Мізін К. І. Comparo ergo sum, або актуальний лінгвофілософський погляд на природу порівняння. *Мовознавство*, 2010. №1 С.57–66.
35. Міністерство освіти і науки України. Стратегія цифрової трансформації освіти і науки на 2021–2026 роки. URL: <https://mon.gov.ua>
36. Мисик О. А. Порівняння як спосіб пізнання і відтворення дійсності в індивідуально-авторській картині світу І. Калинця. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Філологія : збірник наукових праць*. Харків, 2010. Вип. 60. Ч. І. С. 678–682.
37. Могильницька Г. Розрізняймо порівняння, порівняльні звороти і підрядні речення з порівняльним змістом. *Дивослово*. 2010. № 11. С. 2–8.
38. Михайленко О. В., Бутко Т. О. Метод проєктів у вітчизняній і зарубіжній педагогічній теорії та практиці. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. праць / М-во освіти і науки України, Укр. держ. ун-т імені Михайла Драгоманова*. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 92. Том 1. С. 79–83.
39. Прокопчук Л. Функційне навантаження порівняльних конструкцій у структурі складного синтаксичного цілого. *Наукові записки Вінницького*

державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство). 2023. №37. С. 93–100.

40. Рошко С. М. Трансформаційні процеси в системі порівняльних конструкцій сучасної української мови. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2014. С. 23–27.

41. Рошко С. М., Мірченко М. В. Засоби вираження категорії порівняння в романі Ю. Винничука «Аптекарь». *Закарпатські філологічні студії: наукове видання*. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика». 2023. Вип. 29, т. 2. С. 48–53.

42. Семак Л. В. Сучасні методи навчання української мови у закладах вищої освіти. URL: <https://dspace.dsau.dp.ua/bitstream/123456789/1566/1/pdf>

43. Сімонова В. Ю. Лінгвістичне потрактування поняття «порівняння». *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови*. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. Вип. 6. С. 142–144.

44. Сизоненко Н. М. Семантична структура компаратива за об'єктом порівняння (на матеріалі збірки новел М. Дочинця «Хліб і шоколад»). *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2020. № 4 (335). С. 76–85.

45. Смушак Т. В. Роль та функції порівнянь у новелах Ірен Немировськи «Глядач», «Через обставини». *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2019. Вип. 11 (Т. 2). С. 128–131.

46. Смушинська І. Порівняння як стилістична фігура з погляду інтерпретації та перекладу. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. Вип. 2. С. 302–308.

47. Сопівник Р. В., Дубровська Л. О., Дубровський В. Л. Система дидактичних ігор як засіб ефективності навчально-виховного процесу у сучасній початковій школі. *Психолого-педагогічні науки*. 2016. № 4. С. 111–114.

48. Тиха Л. Лексико-семантичні та граматичні особливості порівнянь у повісті Володимира Лиса «Соло для Соломії». *Лінгвостилістичні студії*. 2018. Вип. 8. С. 123–128.

49. Удовіченко Г. М., Миснік Я. С. Основні підходи до вивчення порівняння в мовознавстві. *Інтелект. Особистість. Цивілізація*. 2023. №2 (25). С. 71–79.

50. Українська мова. 5–9 класи: програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017. № 804. URL : [https:// mon. gov. ua/ ua/osvita/zagalna-serednya -osvita/ navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas](https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya -osvita/ navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas)
51. Шаповалова Н. П. Функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій у сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спеціальність 10.02.01 – українська мова. Дніпропетровськ, 1998. 18 с.
52. Шитик Л. В. Синкретичні порівняльні конструкції в українській мові. *Вісник Черкаського університету. Серія : Філологічні науки*. Черкаси, 2003. Вип. 46. С. 63–68.
53. Шитик Л. Синхронна перехідність синтаксичних одиниць в українській літературній мові : монографія. Черкаси: видавець Чабаненко Ю. А., 2014. 474 с.
54. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ: Вид. центр «Академія», 2004. 408 с.
55. Berkeshchuk Inna S., Struk Ivanna M., Maksymiuk Oksana V., Masytska Tetiana E., Chorny Igor V. Modern Technologies and Applications of ICT in the Training Process of Teachers-Philologists. *International Journal of Higher Education*. 2020. Vol.9. No.7 (Special Issue). P. 84–93.
56. Harding J.R. Similes, Puns and Counterfactuals in Literary Narrative: Visible Figures. *Language Arts & Disciplines*, 2017. 172 p.
57. Matthews P. H. *Syntactic Relations: A Critical Survey*. Cambridge : Cambridge University Press, 2007. 222 p.
58. Murzina Olena, Lisnevskaya Alina, Masytska Tetiana, Melnyk Iryna, Levchuk Tereza, Sokolova Viktoriia. The Educational Environment for Improving Students' Self-Study: Best European Practices. *Laplace em Revista (International)*, vol.7, n. Extra E, Aug. 2021, p.144–162.

ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ

Антологія літератури письменників Волині : Під Лесиним небом / упор.
О. Л. Ляснюк. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2019. 400 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Тема уроку: «Порівняльні конструкції як засіб художньої виразності мовлення»

Мета уроку:

- ✓ формувати в учнів знання про структуру та стилістичні функції порівняльних конструкцій;
- ✓ розвивати вміння створювати власні порівняння, аналізувати їхню роль у художньому тексті;
- ✓ активізувати асоціативне, аналітичне й образне мислення;
- ✓ розвивати естетичне сприйняття й мовне чуття.

Тип уроку: інтегрований урок засвоєння нового матеріалу з елементами творчого розвитку.

Обладнання та матеріали:

- ✓ уривок з поезії (Віктор Вербич, Ніна Горик, Надія Гуменюк);
- ✓ репродукція картини (Моне, Т. Шевченко);
- ✓ фрагмент інструментальної музики (Ф. Шопен, М. Скорик);
- ✓ картки з незавершеними порівняннями;
- ✓ мультимедійна презентація.

Хід уроку:

I. Організаційний момент (2 хв)

Привітання, налаштування на роботу.

Ключове питання: Чи потрібно людині використовувати в мовленні порівняння?

II. Актуалізація знань (5 хв).

Бліц-опитування:

Що таке порівняння?

Які слова сигналізують про наявність порівняльного звороту?

Наведіть приклад.

III. Мотивація навчальної діяльності (3 хв).

Учитель:

«Мова – це не лише засіб спілкування, а й інструмент для передачі краси, емоцій, образів. Сьогодні ми навчимося бачити, чути і відчувати порівняння в усьому – в літературі, музиці, живописі.»

IV. Опрацювання нового матеріалу (20 хв).

Мовна частина (7 хв).

Учитель за допомогою короткої презентації (слайди або напис на дошці) пояснює що таке порівняльна конструкція; з яких компонентів вона складена:

- суб'єкт (той, про кого/що йдеться, хто порівнюється);
- об'єкт порівняння (з чим порівнюють);
- ознака (якість або властивість, за якою порівнюють);
- сполучник порівняння (*як, мов, немов, ніби, наче* тощо).

Наприклад: «Очі чорні, як ніч».

- суб'єкт: очі;
- ознака: чорні;
- сполучник: як;
- об'єкт: ніч.

Учитель записує цей приклад на дошці, підкреслює кожен компонент і коротко коментує. Учитель читає або показує на екрані (дошці) приклад із поезії: «Листя жовте, наче іржаве золото осені...». Ставить учням запитання: Де у цьому реченні порівняльна конструкція? Який суб'єкт? Який об'єкт? Яка ознака? Який сполучник? Учитель підкреслює або виділяє кольорами ці частини на дошці.

Учням роздають невеликі картки або слайди з короткими поетичними уривками (по 2–3 рядки). Завдання: знайти у тексті порівняльну конструкцію; підкреслити в ній суб'єкт, ознаку, сполучник і об'єкт різними кольорами або підписати їх зверху. Учні виконують завдання в парах або групах, після чого один представник зачитує свій приклад і пояснює, які компоненти виділив.

Літературознавча частина (5 хв).

Учитель зачитує або демонструє на дошці/екрані уривки з поезії Ніни Горик, Віктора Вербича, наприклад:

*«Дріботять маргаритки в обіймах зела,
Квітнуть лози, вгорі – голубінь нескінченна,
І болото – як море посеред села!
І вода в ньому, певно свячена...»* (Ніна Горик, с. 25).

*«Золотаво-медвяна
Півсутінь.
Променисто-бджолина
Світлотінь.
Мов Шевченка світи
Незабутні,
Які виплекав на полотні»* (Віктор Горик, с. 16–17).

Учні читають тексти, вслухаючись у його звучання й образи. Учитель запитує: яке порівняння ви помітили? Далі обговорюють: що тут порівнюється? Яка ознака лежить в основі порівняння? Який сполучник використано?

Музичне сприйняття (4 хв).

Учитель оголошує завдання:

— Зараз ми послухаємо уривок із відомого твору Мирослава Скорика «Мелодія». Ваше завдання – під час слухання подумати, які відчуття й образи виникають у вас, і спробувати передати їх за допомогою порівнянь.

Учні закривають очі або просто слухають і налаштовуються на сприйняття. Протягом 1–2 хвилин звучить уривок музики.

Після прослуховування учитель запитує:

— Які почуття й образи виникли у вас, коли ви слухали музику?

Учні діляться відповідями: сум, спокій, тепло, ніжність, тривога, спогади...

Учитель пропонує подумати, з чим можна порівняти мелодію, які слова допоможуть передати ці відчуття образно й виразно.

Учні записують 2–3 власних речення-порівняння, описуючи музику.

Наприклад:

- Мелодія, мов дотик до спогадів.
- Звуки пливли, наче тихі хмари над полем.
- Вона лилася, як весняний дощ по шибці.
- Мелодія тріпотіла, мов крило метелика.
- Її плач, мов вітер у сухому листі...

Учні зачитують свої варіанти, а вчитель дякує за сміливість і відзначає найвлучніші й найоригінальніші порівняння.

V. Практична робота в парах/групах (10 хв).

Творча вправа «Порівняй як митець»:

Учні отримують картки з незавершеними порівняннями (напр.: «Її голос – як...», «Осінь – немов...»).

Завдання – придумати закінчення речення й обґрунтувати стилістичний ефект.

Групи представляють свої приклади.

VI. Рефлексія (3 хв).

Метод «Мікрофон»:

Що нового я сьогодні дізнався?

Яке порівняння, створене мною, мені найбільше сподобалося і чому?

VII. Домашнє завдання (2 хв).

Скласти 5 порівняльних конструкцій на основі власних спостережень природи або прочитаного твору.

(Для охочих) Створити міні-ілюстрацію до одного зі своїх порівнянь.

Додаток Б**Тестові та письмові завдання з теми «Порівняльні конструкції»
(для учнів 8-9 класів)****Частина I. Тестові завдання**

Завдання 1. Вкажіть, у якому реченні є порівняльна конструкція:

- а) Сонце сідає за горизонт.
- б) Вона усміхалася, як весняне сонце.
- в) Ми довго чекали на початок уроку.
- г) У кімнаті було тихо й затишно.

Завдання 2. Укажіть, який із наведених сполучників НЕ використовується в порівняльних конструкціях:

- а) як; б) мов; в) ніби; г) але.

Завдання 3. Визначте вид порівняльної конструкції в реченні:

«Він працював, мов машина, не зупиняючись ні на хвилину»

- а) реальна; б) ірреальна; в) порівняльна метафора; г) порівняння відсутнє.

Завдання 4. Виберіть речення, у якому порівняльна конструкція побудована неправильно:

- а) Він сильний, як лев.
- б) Вона співала, немов пташка.
- в) Він біг швидше, ніж заєць.
- г) Вона була легка пір'їна.

Завдання 5. Вставте пропущене слово у порівняльну конструкцію:

«Вона блищала, ____ зірка на нічному небі.»

- а) як; б) і; в) коли; г) якщо.

Частина II. Завдання на розпізнавання.

Завдання 6. Прочитайте текст і выпишіть із нього всі порівняльні конструкції.

Вітер гуляв по полю, мов дикий звір, гнав хвилі жита, немов бурхливе море. Деревата хиталися, як у танці, а небо світлішало, мов усмішка дитини.

Частина III. виправлення помилок.

Завдання 7. У кожному з речень допущено помилку у побудові порівняльної конструкції. Знайдіть і виправте її.

- а) Вона швидка, пташка.
- б) Він сильний, як камінь, але впертий.
- в) Дівчинка була мов сонця.
- г) Він сміливий, ніби хижий.

Частина IV. Письмові завдання.

Завдання 8. Напишіть 3-4 речення, використовуючи різні порівняльні конструкції (реальні й ірреальні).

Завдання 9. Напишіть короткий опис пейзажу або людини (5–6 речень), обов'язково використавши не менше трьох порівняльних конструкцій.

Ключі до тестових завдань:

- 1 – б
- 2 – г
- 3 – а
- 4 – г
- 5 – а